

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет фінансів
Кафедра податків і фіскальної політики

Карпів Ігор Васильович
МИТНИЙ КОНТРОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Спеціальність 8.03050801 – фінанси і кредит
Магістерська програма – фінанси в системі митних органів

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студента групи ФМОз-51
Карпів І.В.

(підпис)

Науковий керівник
к.е.н., доц. Годованець О.В.

(підпис)

Дипломну роботу допущено
до захисту

« ____ » _____ 2014р.

Зав. кафедри
д.е.н., проф. Крисоватий А.І.

(підпис)

Тернопіль - 2014

АНОТАЦІЯ

Карпів І. В. Митний контроль у забезпеченні економічної безпеки України. – Машинопис.

Дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 6.030508 – Фінанси і кредит. – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2014.

Розглянуто теоретичні аспекти організації митного контролю та його роль і місце в забезпеченні економічної безпеки України. Проаналізовано систему проведення митного контролю та забезпечення митної безпеки. З'ясовано роль взаємодії митних органів із іншими державними органами та службами. Досліджено та обґрунтовано шляхи удосконалення і можливості покращення організації та проведення митного контролю.

ANNOTATION

Karpiv I.V. Customs control in ensuring economic security of Ukraine. – Typescript.

This research is to submit a Master of Economics of Enterprise degree on specializations 6.030508 – Finance and Credit. – Ternopil national economic university, Ternopil', 2014.

The theoretical aspects of customs and its place and role in ensuring economic security of Ukraine. The system of customs control and customs to ensure safety. The role of interaction between the customs authorities of the other state agencies and services. Explored and the ways of improvement and ways to improve the organization and carrying out of customs control.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	7
1.1. Сутність митного контролю як важливої складової забезпечення економічної безпеки держави.....	7
1.2. Стратегії економічної безпеки у контексті митних інтересів України.....	17
Висновки до 1 розділу.....	34
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЗАСОБАМИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ.....	35
2.1. Організація митного контролю. Форми митного контролю, як один із головних інструментів у забезпеченні економічної безпеки країни.....	35
2.2. Моніторинг системи забезпечення економічної безпеки при переміщенні товарів через митний кордон України.....	50
2.3. Вплив взаємодії митних органів із іншими державними органами на забезпечення економічної безпеки.....	61
Висновки до 2 розділу.....	78
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ....	79
3.1. Сучасний стан та аналіз проблем системи митного контролю України у забезпеченні економічної безпеки.....	79
3.2. Фактори і тенденції розбудови системи митного контролю в умовах дисбалансів фінансового і зовнішньоекономічного розвитку країни.....	88
Висновки до 3 розділу.....	103
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ	105
Висновки до 4 розділу.....	112
ВИСНОВКИ.....	113
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	116

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Зміни, які відбуваються в сучасному економічному просторі України не можуть проходити без вирішення проблеми захисту її економічних інтересів, яка завжди посідала важливе місце в питанні забезпеченні національної безпеки держави.

Значний розвиток зовнішньоекономічних зв'язків та перспектива вступу України в Європейський Союз значно посилили роль інститутів, які тим чи іншим чином впливають на процеси пов'язані з зовнішньоекономічною діяльністю. Одним із таких інститутів виступають митні органи України.

У своїй роботі митні органи використовують ряд інструментів, які покликані забезпечувати дотримання норм чинного законодавства та відіграють важливу роль у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності та формуванні бюджету держави. Одним із головних інструментів забезпечення економічної безпеки України, через призму діяльності її митних органів, є митний контроль.

За останні декілька років, у зв'язку з збільшенням товаро- та пасажиропотоку, роль митного контролю значно зросла. Його важливе місце в забезпеченні національних та економічних інтересів країни, активізувало питання щодо реформації та вдосконалення митної політики держави як загалом, так і в питанні проведенні та організації митного контролю. У зв'язку з цим, дослідження питання про місце та роль митного контролю у забезпеченні економічної безпеки держави набувають надзвичайної актуальності.

Головні теоретичні та практичні аспекти реалізації митного контролю та його вплив на забезпечення економічної безпеки держави обґрунтовані у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: А.А. Дубініна, В.В. Козика, В.В. Білоцерківця, В.І. Дудчака, В.В. Ченцова, Н.М. Тюріна, О.П. Гребельника, О.О. Мамалуй, О.І. Залініченка, М.М. Каленського, Ф.Л. Жоріна, О.Є. Користіна, С.І. Юрія, О.О. Беляєва, С.П. Коляди, Л.М. Івашова, І.М. Квеліашвілі та ін.

Даними науковцями було окреслено реалізацію митного контролю. Досліджено його роль та місце в системі забезпечення як економічної, так і національної безпеки в цілому.

Мета та завдання дослідження. Дослідити місце та роль митного контролю у забезпеченні економічної безпеки держави опираючись на аналіз діючого законодавства та практики діяльності митних органів.

Обрана мета обумовила наступні завдання дослідження:

- уточнити поняття митного контролю, економічної та митної безпеки, їх місце в структурі як внутрішнього так і зовнішнього середовища держави;
- з'ясувати особливості організації та проведення митного контролю;
- моніторинг та аналіз системи забезпечення економічної безпеки при переміщенні товарів через митний кордон;
- з'ясувати роль взаємодії митних органів із іншими державними органами та службами;
- розробити пропозиції та рекомендацій щодо удосконалення форм митного контролю.

Об'єктом дослідження виступає митний контроль, як система заходів.

Предметом дослідження виступають фінансові взаємовідносини, які виникають в процесі реалізації митного контролю між економічними суб'єктами з метою забезпечення економічної безпеки держави.

Методи дослідження. Методологічною основою даної наукової роботи виступають методи теоретичного аналізу, синтезу та порівняння.

Інформаційною базою для написання дипломної роботи послуговували праці фахівців у галузі митної справи, права, економіки, теорії держави та інших галузевих наук. Також були використані статистичні матеріали, звіти, накази, розпорядження та інші законодавчі документи пов'язані з митною справою.

В процесі дослідження виявлені наступні результати, які розкривають **наукову новизну** теми даної роботи:

- уточнено поняття митного контролю, економічної та митної безпеки, їх місце в структурі як внутрішнього так і зовнішнього середовища держави;
- з'ясуванні особливості організації та проведення митного контролю, ролі взаємодії митних органів із іншими державними органами та службами;
- проаналізовано систему забезпечення економічної безпеки при переміщенні товарів через митний кордон.

Практичне значення одержаних результатів. Наведені у даній роботі рекомендації можуть бути використані митними органами з метою підвищення рівня забезпечення економічної безпеки країни через систему запропонованих заходів.

Апробація результатів дослідження. Окремі висновки та узагальнення дослідження доповідалися на Всеукраїнській науковій конференції та опубліковані у збірнику тез доповідей наукової конференції.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, чотирьох розділів, які об'єднують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Сутність митного контролю як важливої складової забезпечення економічної безпеки держави

Економічна безпека, як складова частина національної безпеки держави, характеризує собою певний стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечується захист національних та економічних інтересів.

Належний рівень економічної безпеки досягається здійсненням єдиної державної політики, в тому числі економічної, підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім і зовнішнім загрозам [1].

Митні органи відіграють важливу роль у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності та формуванні бюджету держави. Митний контроль, будучи головним інструментом дотримання норм чинного законодавства з питань митної справи, є важливим елементом забезпечення національної безпеки України.

Згідно статті 4 Митного кодексу України в якій визначаються основні терміни і поняття, митний контроль - це сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своєї компетенції з метою забезпечення додержання норм чинного законодавства з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку [2].

Інституту митного контролю притаманний дуалізм. Перше, це як загальний статус (правовий режим) переміщуваних через митний кордон товарів і транспортних засобів. Друге - сукупність заходів перевірконого характеру.

Метою здійснення митного контролю є забезпечення дотримання державними органами, громадянами та підприємствами порядку переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів. Якби державні органи, підприємства та громадяни були достатньо свідомими у правовому відношенні і чесними в цьому питанні, то контроль був би формальним, а то й зовсім не потрібним [3].

Митному контролю підлягають усі товари та транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон. Він передбачає проведення митними органами мінімуму процедур, необхідних для забезпечення додержання законодавства України з питань митної справи.

Об'єктами митного контролю (рис.1.1) є державні інтереси, забезпечення дотримання яких фізичними особами та учасниками зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) відбувається через положення, які регулюють переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, а також здійснення діяльності, контроль за якою покладений на митні органи.

Рис. 1.1 Об'єкти митного контролю*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі: [9]

Суб'єктами митного контролю виступають митні органи, посадові особи, що виконують функції представників влади у взаємовідносинах з учасниками зовнішньоекономічної діяльності, пов'язані з переміщенням через митний кордон товарів і послуг, а також транспортних засобів, з іншими особами, що перетинають митний кордон і переміщують особисті речі. Ці суб'єкти наділені певною компетенцією (сукупністю прав і обов'язків) на виконання конкретних дій, пов'язаних з підготовкою інформаційної основи для перевірки додержання

учасниками ЗЕД та іншими особами вимог митного законодавства, підготовки, прийняття і реалізації рішень за фактами, встановленими у процесі такої перевірки [9].

Діяльність суб'єктів митного контролю включає сукупність заходів щодо спостереження за об'єктами контролю, перевірки фактичного дотримання митних норм і правил та реагування на встановлені порушення. До числа таких заходів можна віднести:

- 1) визначення місця і часу митного контролю та оформлення товарів та транспортних засобів;
- 2) здійснення митного забезпечення (накладення пломб, печаток тощо);
- 3) розробка технологічних схем митного контролю і оформлення;
- 4) прийняття рішень з різних питань, що виникають в процесі підготовки товарів до переміщення їх через кордон, пред'явлення їх митним органам;
- 5) реалізація цих рішень;
- 6) заходи щодо фактичного огляду, переогляду транспортних засобів, товарів, речей та ін.

Митний контроль містить у собі сукупність заходів спостереження за об'єктами контролю, перевірки фактичного дотримання митних норм і правил, реагування на встановлені правомірні і неправомірні дії і бездіяльність контрольованих осіб, що мають відношення до переміщення товарів через митний кордон України. Сукупність цих заходів залежить від конкретних ситуацій, але загалом це - організаційно-управлінські заходи, пов'язані з реалізацією законів та інших нормативних актів про організацію та здійснення митного контролю за визначеними об'єктами, управління ними [4].

Ефективний митний контроль та забезпечення національної безпеки держави створюються завдяки реалізації таких функцій митного контролю:

- створення умов, які сприяють прискоренню зовнішньоекономічного обороту;
- забезпечення дотримання митного законодавства [5];

- дозвільний порядок переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів;
- ведення боротьби з контрабандою, порушенням митних правил і податкового законодавства, а також припинення незаконного обороту через митний кордон наркотичних засобів, зброї, боєприпасів, вибухових речовин, предметів художнього, історичного та археологічного надбання народів;
- своєчасне і повне стягування мит, податків та інших митних платежів;
- ведення митної статистики зовнішньої торгівлі і спеціальної митної статистики країни;
- запобігання проникненню на територію і ринок України низькоякісних товарів, екологічно небезпечних речовин, вірусів чи культур;
- здійснення в межах компетенції митних органів валютного контролю;
- ведення Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності;
- співробітництво з митними адміністраціями інших держав;
- забезпечення економічної безпеки України [5].

Основним призначенням цих функцій є врахування і реєстрація відомостей, формування повної, достовірної документальної інформаційної основи про переміщені товари і транспортні засоби з метою:

- забезпечення умов для ефективного документального і фактичного митного контролю, а також експортного, ветеринарного, валютного, екологічного та інших видів контролю;
- ведення митної статистики зовнішньої торгівлі і спеціальної митної статистики;
- надання допомоги учасникам ЗЕД у правильному виборі відповідного митного режиму, розміщенні у нього товарів і транспортних засобів, у дотриманні цього режиму і своєчасного завершення його дії [6].

Митні органи, за допомогою митного контролю, здійснюючи фіскальну функцію і беручи участь у зовнішньоторговельному обороті, регулярно наповнюють державний бюджет і тим самим сприяють вирішенню економічних проблем.

У 2013 році скорочення внутрішнього та зовнішнього попиту на світових товарних ринках призвело до зниження зовнішньоторговельного обігу. Так, імпорт товарів до України у минулому році склав 76,8 млрд. дол. США, що у порівнянні з 2012 роком зменшився на 9% (7,6 млрд. дол.).

Обсяги імпорту (млрд. грн.)

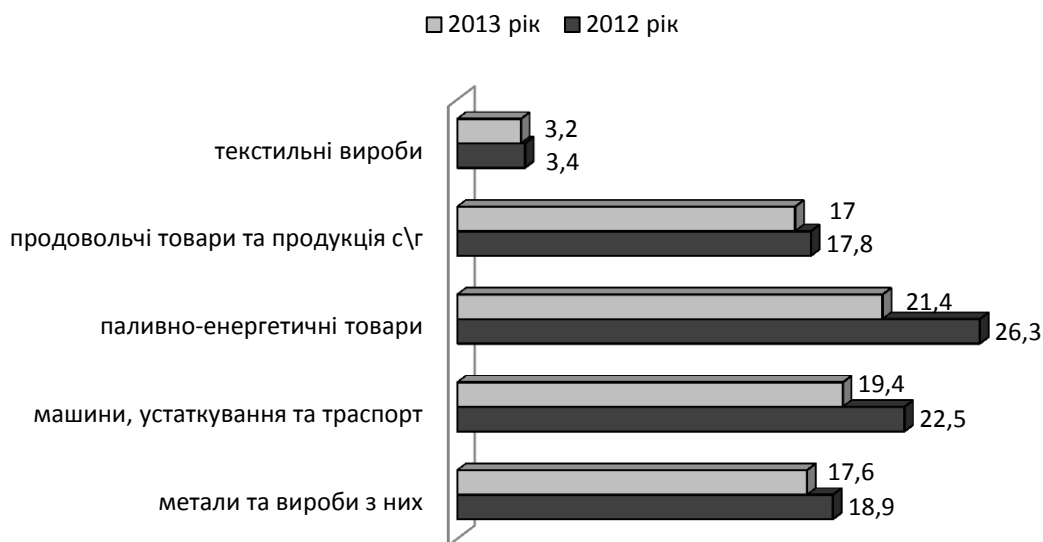

Рис. 1.2 Обсяги імпорту*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі: [7]

Скорочення імпорту (таблиця 1.1) відбулося з більшості бюджетоутворюючих товарних груп (рис.1.2): паливно-енергетичних товарів, устаткування та транспорту, продукції хімічної промисловості [7].

Таблиця 1.1*

Динаміка оформлених митних вантажів

Показник	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Оформлено вантажів (млн. т.), в т.ч.	421,2	398,9	395,1
імпортних	100,0	90,1	85,2
експортних	157,3	173,9	187,3
транзитних	163,9	134,9	122,6

*Примітка. Складено автором самостійно на основі: [8]

Із наведеної таблиці видно, що незважаючи на зменшення об'ємів імпорту, за рахунок зменшення імпорту майже за всіма товарними угрупованнями, що вплинуло на скорочення надходжень з ПДВ з ввезених на територію України товарів та ввізного мита (таблиця 1.2), загальна структура нарахованих митних платежів у 2013 році порівняно з 2011-2012 р.р. показала позитивну динаміку в сторону збільшення нарахувань митних платежів.

Таблиця 1.2*

Динаміка умовних нарахувань митних платежів

Показники	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Умовно нарахованих податків і зборів (млн. грн.), в т.ч.	43951,8	42942,7	44116,0
ПДВ	37859,4	37478,0	27815,8
Акциз	1555,0	1605,2	12489,0
Ввізне мито	4515,7	3848,1	3797,5
Вивізне мито	21,7	11,4	4,7

*Примітка. Складено автором самостійно на основі: [8]

Шляхом різних протекціоністських заходів, митна служба оберігає національну промисловість і захищає вітчизняного товаровиробника.

Також однією із важливих функцій митного контролю є взаємодія з митними адміністраціями іноземних держав. Так, за 2013 рік у сфері митного співробітництва представниками Міндоходів було підписано 7 міжнародних документів. Забезпечено розвиток двосторонньої договірно-правової бази співробітництва у митних справах з митними адміністраціями іноземних країн: Албанією, Вірменією, Грузією, Канадою, Нідерландами, Іспанією та США.

Зокрема впродовж 2013 року представниками Житомирської митниці було проведено 3 робочі зустрічі з представниками суміжної Гомельської митниці Республіки Білорусь. На цих зустрічах обговорювалась оперативна обстановка у зоні двох митниць, у тому числі в напрямку боротьби з незаконним переміщенням наркотичних засобів. Проводився обмін необхідною інформацією.

Митний контроль і митне оформлення товарів і транспортних засобів, маючи різні функції, у той же час дуже взаємозалежні і здійснюються паралельно, а часто й одночасно [9].

Здійснення митного контролю відбувається на таких стадіях переміщення товару як: виготовлення, збереження, навантаження, продаж, купівля, розвантаження, пакування, транспортування, страхування, використання та ін. Це відображається у перевірці інформації про країну походження товару, його митної вартості, кількості, якості, правильності класифікації відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності.

Митний контроль здійснюється під час:

- ввезення на митну територію України товарів з метою їх вільного використання з моменту ввезення і до пропуску через митний кордон;
- вивезення за межі території України товарів з метою вільного використання - з моменту ввезення товарів у зону митного контролю і подання необхідних для митного контролю документів на дані товари і до вивезення їх за межі митної території;
- тимчасового ввезення товарів на митну територію України - з моменту ввезення і до вивезення за межі митної території;
- тимчасового вивезення товарів за межі митної території України - з моменту пред'явлення митниці товарів та інших предметів і необхідних для митного контролю документів на такі товари та інші предмети і до пропуску через митний кордон України під час зворотного ввезення через територію України;
- транзиту через територію України - ввезення в Україну і до вивезення з України.

У ході виконання митного контролю реалізуються важливі функції митних органів:

- забезпечення дотримання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та фізичними особами законодавства України, контроль за виконанням якого покладено на митні органи;

- застосування заходів по захисту законних прав юридичних і фізичних осіб у галузі митної справи;
- захист економічних інтересів та економічної безпеки України в межах встановленої компетенції;
- здійснення валютного контролю;
- збирання митних платежів;
- розробка технології контролю та забезпечення дозвільного порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний коридор України;

Митний контроль є одним із видів державного контролю, тому здійснюється певними принципами, які зображені на рисунку 1.3.

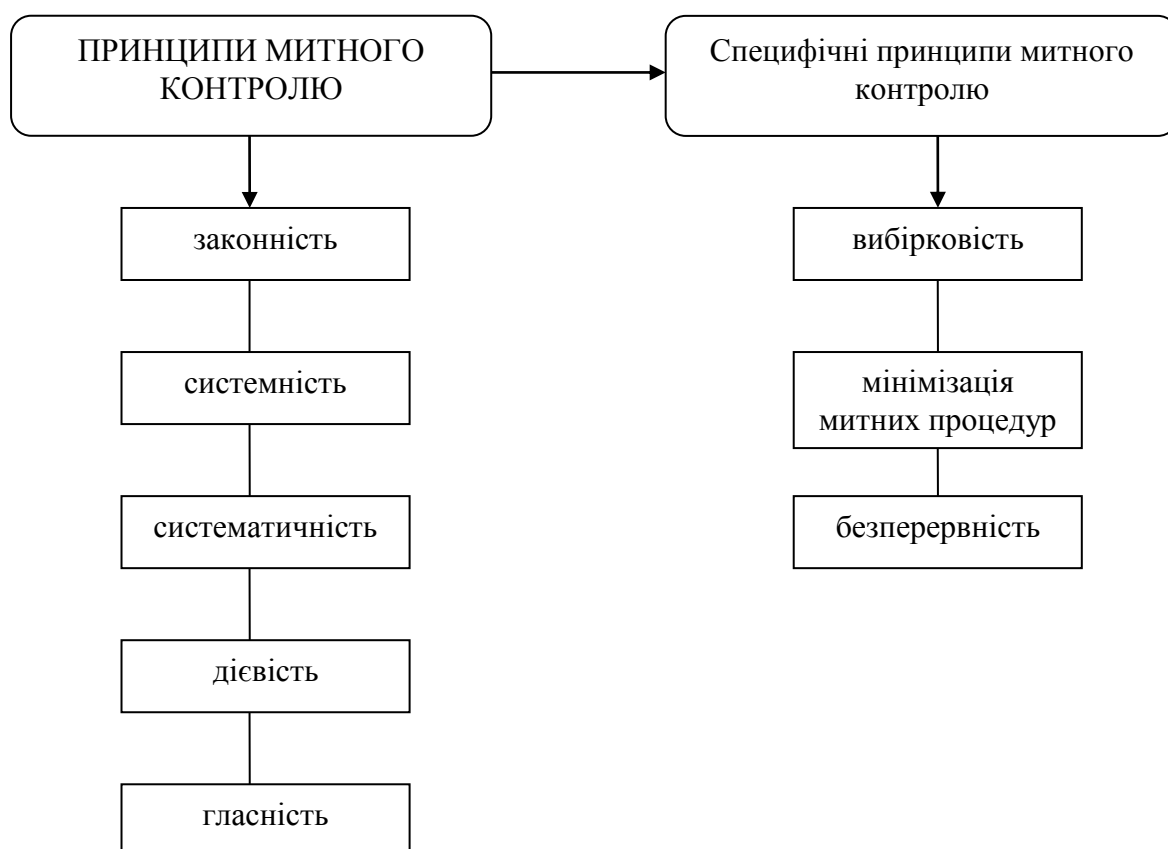

Рис. 1.3 Принципи митного контролю*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі: [10]

Головними принципами митного контролю є принцип вибіркової та достатності форм.

Принцип вибіркової означає, що при проведенні митного контролю митні органи вправі самостійно визначити форму та обсяг контролю, достатні для

забезпечення дотримання митного законодавства України, інших нормативно-правових актів, в тому числі й міжнародних, контроль за дотриманням яких покладено на митні органи [11].

Принцип достатності форм полягає в тому, що при проведенні митного контролю митні органи використовують, як правило, ті його форми, що є достатніми для контролю забезпечення дотримання чинного законодавства.

Крім загальних принципів, які властиві митному контролю, до принципів спільного контролю можна віднести такі специфічні, як:

- принцип синхронності (здійснення митного контролю відбувається двома сторонами одночасно);
- принцип послідовності (виконання контрольних функцій відбувається послідовно представниками суміжних держав);
- принцип взаємного визнання результатів митного оформлення (митні документи та засоби митних забезпечень визнаються двома сторонами);
- принцип постійного обміну інформацією (здійснюється з метою уточнення митної статистики та профілактики митних правопорушень, контрабанди) [12].

Перевірочна діяльність митних органів, в залежності від того на що вона спрямована, виділяє предмети митного контролю, які зображені на рисунку 1.4.

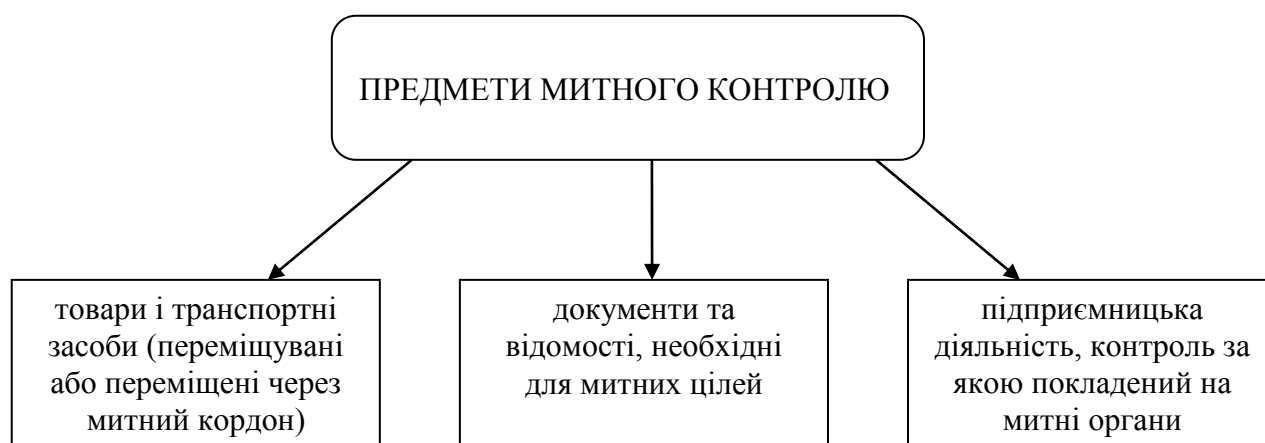

Рис. 1.4 Предмети митного контролю*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі: [9]

Залежно від предмета виділяють загальний та спеціальний види митного контролю.

Залежно від конкретного предмета загальний митний контроль можна поділити на митний контроль транспортних засобів та митний контроль товарів.

Від напрямку переміщення товарів розрізняють митний контроль експортних, імпорتنих і транзитних товарів.

Контроль за перевезення товарів митною територією України називається транзитним, товарів, які ввозяться на митну територію – імпорнтним, а товарів які вивозять за межі митної території України – експортним.

Також, залежно від характеристики товарів, які зумовлюють особливості митного контролю, виділяють підвиди митного контролю товарів: митний контроль ручної поклажі та контроль багажу як такого, що супроводжується, так і такого, що не супроводжується.

Митний контроль транспортних засобів залежить від їх типу (рис 1.5).

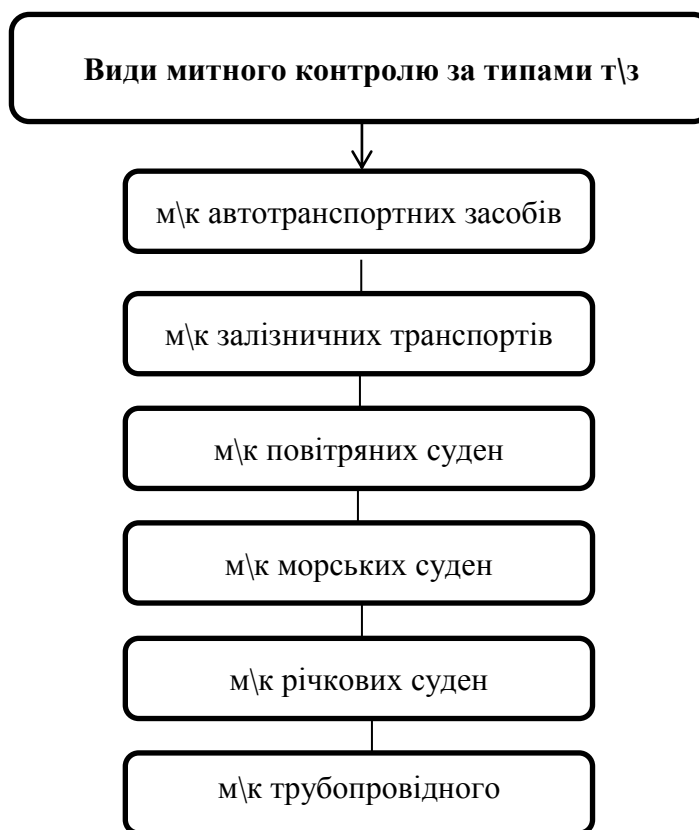

Рис. 1.5 Види митного контролю за типами транспортних засобів*

***Примітка.** Побудовано автором самостійно на основі: [11]

Також митний контроль виділяють залежно від характеру і виду співпраці митних адміністрацій країн. Розрізняють так види контролю:

- односторонній митний контроль. Такий контроль проводиться тільки однією стороною, як правило, до перетинання митного кордону. Митні органи однієї сторони довіряють іншій стороні і повторного митного контролю не проводять. Така система контролю ще називається спрощеною;

- двосторонній митний контроль, який відповідно самостійно проводиться митницями двох країн;

- спільний митний контроль, який проводиться одночасно митними органами двох країн.

Окрім цього, розрізняють однократний митний контроль і повторний митний контроль. Однократний митний контроль проводиться в тому разі, коли митний кордон перетинається в одному напрямку, а повторний - у тому разі, коли протягом короткого періоду транспортні засоби перетинають митний кордон двічі [11].

Митний контроль, будучи одним із головних інструментів митної політики держави, відіграє важливу роль у забезпеченні економічної безпеки. Він гарантує захист економічних інтересів країни. За допомогою митного контролю створюються умови, що сприяють безпеці і прискоренню зовнішньо-митного економічного обороту, ведеться боротьба з порушенням митних правил та контрабандою.

1.2. Стратегії економічної безпеки у контексті митних інтересів України

У сучасному світі питання національної безпеки виділено в самостійну сферу політичної науки. Від рівня національної безпеки залежить саме існування та розвиток як людини, так і суспільства, держави. Процеси глобалізації, посилення єдності світу з одночасним поглибленням його національної різноманітності, революція у військовій сфері призвели до зміни загроз і небезпек для людства, окремих націй і держав, що вимагає нових підходів до глобальної, міжнародної та національної безпеки.

Найбільш гострою проблема національної безпеки виявилася для сучасних посткомуністичних держав, зокрема й для України, яка перебуває у перехідному періоді [13].

Після здобуття незалежності, проблема національної безпеки та оборони виходять на перший план, так як з перших років своєї самостійності Україна зіткнулась з багатьма проявами зовнішніх та внутрішніх загроз [14].

Важливі рішення, які формували основи економічного розвитку нашої країни, в часи здобуття незалежності нажаль досить часто приймалися під тиском обставин і без відповідного наукового обґрунтування. Саме це і було одним із основних чинників які позначились на руйнації і регресі великого економічного потенціалу залишеного у спадок.

Національна безпека України за суспільними галузями функціонування поділяється на такі основні види: політичну, економічну, державну, соціальну, інформаційну, науково-технологічну, екологічну, гуманітарну та військову безпеки. Вони характеризуються своєрідністю, але перебувають у тісних взаємозв'язку і взаємозалежності.

Одним із основних завдань держави є забезпечення економічної безпеки. Саме поняття «економічна безпека», є порівняно новим в українському середовищі, але поширене і досить давно використовується на Заході.

В Україні наукові дослідження з питань економічної безпеки «розпочались» з 1991 року. Поштовхом для цього стала Нюрнберзька виставка, де були представлені українські лікєро-горілочні вироби. Саме там українські товаровиробники вперше зустріли опір з боку росіян, які вважали, що Україна не має права виставляти сама свій товар, і через це створювали різні перешкоди.

Довгий час економічна безпека тлумачилась лише у контексті захисту від економічної та організованої злочинності. Але вже у 1995 році Координаційним комітетом боротьби з корупцією й організованою злочинністю при Президентові України було ініційовано розробку Концепції економічної безпеки України. Розроблювачем і координатором цієї концепції стало Міністерство економіки

України. Розробка тривала протягом року. 15 серпня 1996 року рішенням Президії Кабінету Міністрів Концепція була схвалена.

Організований у 1998 році Українською федерацією працівників недержавних служб безпеки та Національним інститутом стратегічних досліджень круглий стіл, темою якого була «Економічна безпека України: проблеми і перспективи», створив проект «Програми забезпечення економічної безпеки України».

Разом з цим, тривалий час суспільство жило в умовах відсутності офіційного документа, що регламентував би правові питання економічної безпеки. До того ж сприйняття економічної безпеки лише в кримінально-процесуальному контексті призводить до відсутності належного розуміння цієї категорії, урахування її в процесі розробки соціально-економічної стратегії як на рівні держави, регіонів, так і окремих суб'єктів господарювання.

Довгоочікуваний Закон України "Про основи національної безпеки України" був прийнятий Верховною Радою України у червні 2003 року, а Стратегію національної безпеки України затверджено лише 12 лютого 2007 року. Таким чином, протягом тривалого часу економічна політика в нашій державі здійснювалась без урахування наявних загроз економічній безпеці держави, необхідних експертних оцінок і відповідного моніторингу [15].

Перебування України у стані «трансформаційної кризи», яка характеризується загостренням суперечностей та які в свою чергу створюють кризові ситуації, що можуть поставити під загрозу існування економічної системи країни, обумовило ще більше уваги до питання забезпечення економічної безпеки.

Актуальність питання економічної безпеки для України в першу чергу обумовлюється критичним станом національної економіки, яку ще більше усугубили світові кризові явища.

На національному рівні економічна безпека формується і реалізується усім механізмом державного устрою, саме держава є організатором економічної безпеки усього свого суспільства.

В системі національної безпеки економічна безпека реалізує чітко визначені функції. Її природа полягає у тому, що вона є матеріальною основою національної суверенності, що визначає реальні можливості в забезпеченні інших видів безпеки. Тобто, економічна безпека — це підґрунтя для функціонування всіх інших її елементів, що входять у цю систему (військової, технічної, продовольчої, екологічної) [16].

Економічна безпека є складним і багатоплановим суспільним явищем, яке характеризується різними сутнісними ознаками та формами прояву.

Економічну безпеку слід розглядати як базову складову національної безпеки, її основу і, разом з тим, як взаємопов'язану систему певних рівнів зображених на рисунку 1.6. Це означає, що стан національної безпеки держави залежить від життєздатності економіки, її ефективності, мобільності, конкурентоспроможності. Забезпечення економічної безпеки є виключною прерогативою держави [17].

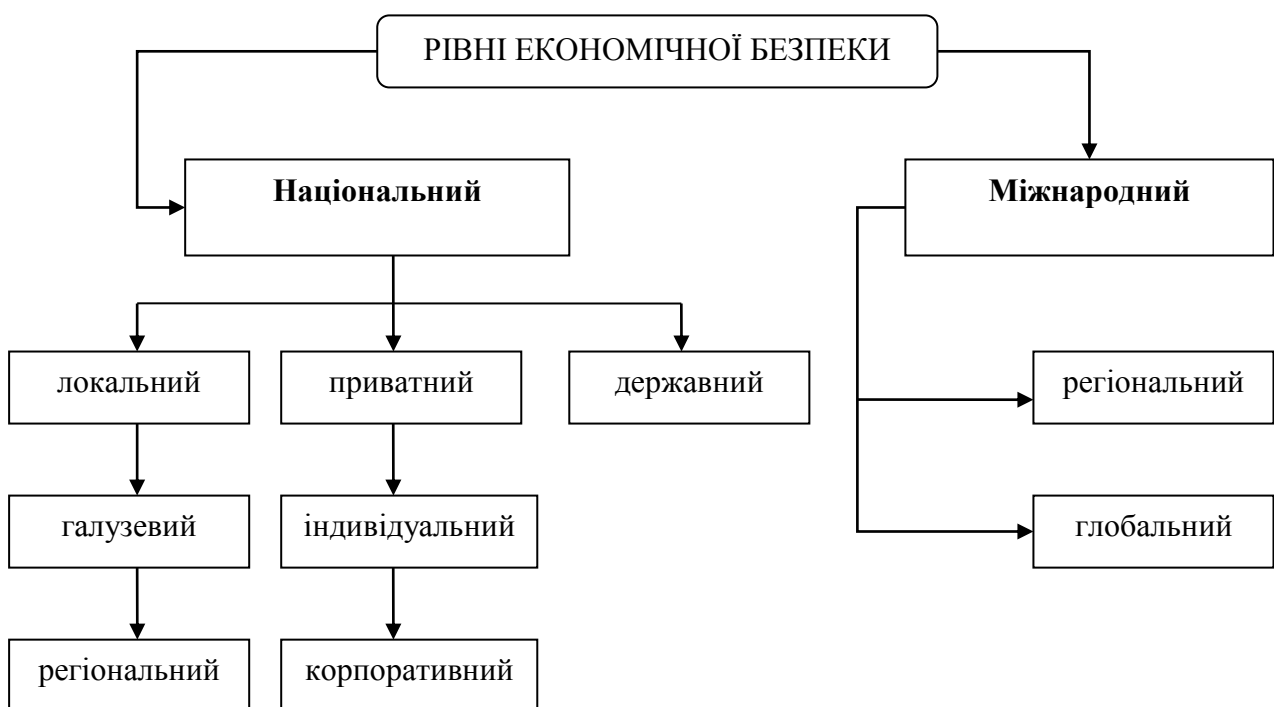

Рис. 1.6 Рівні економічної безпеки*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі: [17]

Щодо економічної безпеки регіонів раціональним є поділ категорії на такі складові: енергетична безпека, фінансова, інвестиційна, інноваційна та соціальна.

Кожен із цих компонентів охоплює основні економічні процеси і дає уявлення про їх перебіг у конкретному сегменті економіки, зображеному на рисунку 1.7 [16].

Рис. 1.7 Структура економічної безпеки держави в регіональному вимірі*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі: [16]

Економічна безпека - це складна багатофакторна динамічна система, що виражається в її масштабах, структурі і технічному рівні, за яких вона здатна створювати матеріальні та фінансові ресурси, що є достатніми, по-перше, для захисту національних інтересів у внутрішньополітичній, міжнародній, інформаційній, екологічній сферах, у сфері здоров'я людей, захисту від тероризму, корупції тощо, а по-друге, для забезпечення рівня та якості життя населення, що гарантує можливість підтримки соціального миру та суспільної стабільності, а також створює умови для економічного зростання [15].

Економічна безпека країни може трактуватись як поєднання безпеки макрорівня, тобто економічної безпеки держави, та безпеки макрорівня – економічної безпеки економічних суб'єктів.

Об'єктами національної економічної безпеки є держава, суспільство, домогосподарство, окремі громадяни, підприємства, установи, організації, окремі території, а також основні елементи економічної безпеки та економічна система в цілому (рис.1.8).

Разом з тим держава є не тільки об'єктом, але й головним суб'єктом економічної безпеки і виконує свої функції у цій сфері через органи законодавчої,

виконавчої та судової гілок влади. Разом з тим, це не виключає участі громадян та їх об'єднань у підтриманні економічної безпеки [17].

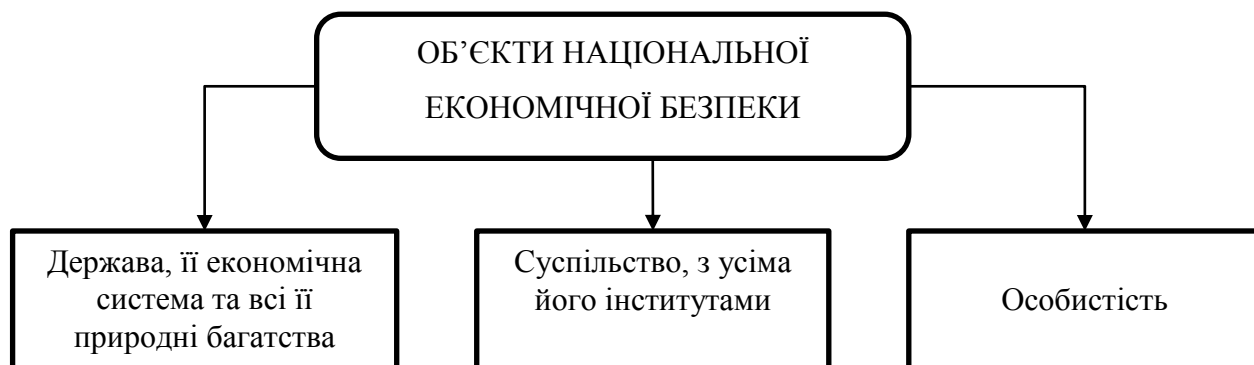

Рис. 1.8 Об'єкти національної економічної безпеки [17]

Політика економічної безпеки визначається на основі певних принципів, які створюють політичну і правову базу для оцінювання зовнішніх і внутрішніх небезпек, формування національних економічних інтересів і стратегії економічної безпеки. Основними з цих принципів є ті, що зображені на рисунку 1.9.

Рис. 1.9 Основні принципи забезпечення економічної безпеки*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі: [16]

До головних завдань економічної безпеки відносяться: зменшення дефіциту бюджету та державного боргу, формування ефективної структури економіки та розвинутого ринку цінних паперів, забезпечення пропорційного та безперервного економічного зростання, забезпечення соціального захисту та підвищення якості життя населення, зменшення інфляції та безробіття, підтримка стійкості національної валюти тощо. Ці завдання визначають стратегію економічної безпеки як формування та обґрунтування стратегічних пріоритетів, національних інтересів, засобів і механізмів вирішення проблем [18].

Досить складною є внутрішня структура економічної безпеки, яка формується на таких засадах:

- економічна незалежність (можливість контролю держави за національними ресурсами; досягнення такого рівня виробництва, ефективності та якості продукції, які б забезпечили її конкурентоспроможність і дозволили на рівноправних засадах брати участь у світовій торгівлі, коопераційних зв'язках та обміні науково-технічними досягненнями);
- стабільність і стійкість національної економіки (захист власності у всіх її формах, створення надійних умов та гарантій для підприємницької активності, стримування факторів, які можуть дестабілізувати ситуацію);
- здатність до саморозвитку та прогресу (створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій, постійна модернізація виробництва, підвищення професійного, освітнього і загальнокультурного рівня працівників тощо) [19].

Основними структурними елементами економічної безпеки є: енергетична безпека, продовольча безпека, інноваційно-технологічна безпека, сировинно-ресурсна безпека, фінансова безпека, соціальна безпека, зовнішньоекономічна безпека [20].

Погіршення соціально-економічного становища в країні спонукало до актуалізації питання стосовно розроблення та втілення в життя стратегії забезпечення економічної безпеки України. Сьогодні це завдання стало

надзвичайно важливим національним пріоритетом країни. Суттєву увагу йому мають приділяти як і владні структури з політичними партіями, так і науковці, громадськість. Політика економічної безпеки стане дієвою і ефективною тільки при умові, якщо буде ідеально визначено її стратегію та тактику.

Під тактикою економічної безпеки розуміють динамічну частину політики економічної безпеки, яка змінюється залежно від дії внутрішніх і зовнішніх загроз, зміни пріоритетності національних економічних інтересів тощо. Складність та мінливість економічної та соціальної ситуації потребує застосування різноманітних тактичних заходів щодо гарантування економічної безпеки.

Стратегія економічної безпеки передбачає визначення мети і завдань системи гарантування економічної безпеки, напрямів їх розв'язання, а також форм і методів застосування відповідних сил і засобів, можливість їхнього перегрупування, створення резервів для нейтралізації та локалізації можливих загроз [1].

Стратегія гарантування економічної безпеки повинна опиратись на чималу кількість прогнозів соціально-економічного розвитку України і коректуватись залежно від розвитку подій за тим чи іншим сценарієм.

Стратегічними напрямками діяльності держави є: макроекономічна стабілізація, формування повноцінної правової бази, лібералізація економічних відносин, реформування відносин власності через широке роздержавлення та приватизацію майна, орієнтовані на впровадження ринкових механізмів господарювання, підтримка та захист всіх, без винятку, форм власності [21].

Забезпечення економічного розвитку, при якому можливо було б створити умови для розвитку соціально - економічних інтересів громадян, зберігання цілісності держави, забезпечення макроекономічної стабілізації, що забезпечать економічну самостійність - є головною метою стратегії економічної безпеки України [22].

Державна стратегія зобов'язана забезпечувати:

- активний вплив на процесі у світі, які впливають на національні інтереси України;
- підвищення рівня якості життя, забезпечення соціального миру у суспільстві;
- рішення внутрішньополітичних, економічних, соціальних задач приймаючи до уваги національні інтереси [23].

Згідно статті 17 Конституції України, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [24].

Основними інституціями, що займаються проблематикою економічної безпеки України, є: Адміністрації Президента України, Рада національної безпеки та оборони України, Національний інститут стратегічних досліджень, Національний інститут проблем міжнародної безпеки, Інститут економіки та прогнозування НАН України, Українська академія зовнішньої торгівлі, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка та інші державні та наукові установи.

Захист економічних інтересів через призму економічної безпеки є пріоритетним стратегічним курсом для України. Одним із інститутів, що забезпечує в цьому напрямку нижній рівень захисту як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі через спеціальні механізми, є митні органи України.

Однією з найбільш вагомих складових економічної безпеки України є безпека, що пов'язана з переправленням товарів через її митний кордон, справлянням митних платежів та зборів при здійсненні зовнішньоекономічних операцій. Саме це і є головним завданням митних органів, як інституцій держави [25].

Митні органи будучи одним із інститутів забезпечення економічної безпеки держави, виступають засобом правового зв'язку певних двосторонніх відносини.

В теперішній час глобалізації, місце і роль митних органів, як одного з головних інститутів забезпечення національної безпеки країни, набирають

надзвичайно високого значення. Поруч з позитивними змінами, які несе процес глобалізації (розширення культурного, фінансового, економічного розвитку) також виявляються ціла низка негативних чинників, таких як: контрабанда, міжнародний тероризм, «експорт революцій». Вони становлять велику загрозу як національній, так і економічній безпеці країни. Саме митні органи виступають одним із перших бар'єрів, який стоїть на шляху порушників закону.

Основна роль митних органів стосовно забезпечення економічної безпеки держави, полягає в такому впливі на всіх учасників суспільних відносин, яке спонукає їх дотримуватися встановлених митно-правових норм.

Надмірна залежність економік різних країн від іноземного капіталу, глобальне зростання нестійкості світової фінансової системи, зростання інтенсивності трансакцій, високий ступінь мобільності та взаємозв'язку фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій та неспроможність сучасних фінансових інститутів ефективно їх контролювати, посилення процесів глобалізації та конкуренції між державами в економічній сфері, використання потужними економічними суб'єктами агресивних стратегій завоювання світового економічного простору, тінізація світової економічної системи загострюють увагу на проблемі глобалізації світо-господарських відносин.

І в цьому зв'язку перед митними адміністраціями постає низка нових невідкладних завдань. Національні митні органи виконують далеко не останню роль у зборі необхідної інформації та налагодженні як двостороннього, так і міжнародного співробітництва в цілях боротьби з контрабандою зброї, наркотиків, людей, викорінення міжнародного тероризму, і рішення проблем що стоять в цій галузі перед сучасним людством [26].

У широку розумінні митні адміністрації є частиною глобальної і державної інфраструктури, глобальний елемент міжнародної координації і міжрегіонального регулювання, рівноправний член міжнародних економічних інституцій. У більш вузькому значенні – це соціально-економічний і регулятивний інститут держави для контролю за транскордонними потоками товарів, транспортних засобів,

фізичних осіб, забезпечення взаємодії національної економіки зі світовим господарством та світовим ринком.

Особливий статус митних органів в суспільстві полягає в тому, що саме через їх структуру та механізми формується і закріплюється загальна воля, що надає державним настановам в зовнішньоекономічній діяльності обов'язкового характеру. Держава за їх допомогою забезпечує проведення в життя митної політики методами, які знаходять в її розпорядженні, в тому числі адміністративними та кримінально-правовими.

Діяльність митних органів загалом мають підпорядковуватися завданням забезпечення національної безпеки України, серед яких найважливішими є:

- підйом економіки країни, проведення незалежного та соціально орієнтованого економічного курсу;
- удосконалення законодавства України, зміцнення правопорядку, соціально-політичної стабільності суспільства та української державності;
- забезпечення міжнародної безпеки України шляхом налагодження рівноправного партнерства з державами-сусідами та провідними державами світу;
- зміцнення безпеки держави в оборонній та інформаційній сферах;
- забезпечення життєдіяльності населення в техногенно безпечному та екологічно чистому світі [27].

Основними функціями митних органів є забезпечення справляння загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) та валютний контроль. У цьому плані вони виконують важливу та особливу роль, оскільки в результаті її діяльності держава отримує значні надходження коштів та відповідно до митного законодавства та митної політики контролює рух валютних цінностей у зовнішньоекономічних відносинах. Отже, у процесі діяльності митних органів певною мірою забезпечується і регулюється зовнішньоекономічна діяльність українських та іноземних суб'єктів господарювання за допомогою різних методів,

передусім фінансових. Головний показник їх ефективної роботи є забезпечення стабільних надходжень до бюджету [16].

Основними завданнями митних органів у сфері забезпечення економічної безпеки є:

- участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики в галузі митної справи;

- забезпечення захисту економічних інтересів України;

- виконання вимог законодавства з питань митної справи, здійснення контролю за додержанням таких вимог митними органами, спеціалізованими митними установами та організаціями, юридичними і фізичними особами;

- організація і забезпечення здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, удосконалення митних процедур з метою створення сприятливих умов для прискорення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України;

- забезпечення контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України;

- забезпечення своєчасної та у повному обсязі сплати до державного бюджету податків і зборів (обов'язкових платежів), контроль за справлянням яких покладено відповідно до законодавства на митні органи, у разі ввезення (пересилання) товарів і транспортних засобів на митну територію України або їх вивезення (пересилання) з митної території України;

- застосування заходів митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення дотримання передбачених законодавством заборон та обмежень щодо переміщення окремих видів товарів через митний кордон України;

- організація та проведення у межах своїх повноважень боротьби з контрабандою і порушеннями митних правил;

- здійснення разом з іншими уповноваженими органами виконавчої влади заходів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності;

- сприяння у межах своїх повноважень захисту прав споживачів товарів;
- здійснення контролю за діяльністю підприємств, які надають послуги з декларування товарів і транспортних засобів, перевезення та зберігання товарів, що переміщуються через митний кордон України чи перебувають під митним контролем, та виконують інші операції з такими товарами;
- забезпечення розвитку міжнародного співробітництва в галузі митної справи та виконання зобов'язань, передбачених міжнародними договорами України з питань митної справи, що укладені в установленому законом порядку [16].

Для митних органів України система стратегічного планування у сфері національної безпеки має базуватись на трьох взаємопов'язаних основах:

- аналіз видів потенційних та реальних загроз національній безпеці України в залежності від сфери та сили їх прояву, та визначення способів їх нейтралізації;
- визначення реальної спроможності (кадрової, технологічної, технічної, ресурсно-фінансової) митної служби України щодо виявлення, розпізнавання та нейтралізації таких загроз, втілених у конкретних транспортних засобах та предметах, що є об'єктами контролю з боку митних органів;
- аналіз результатів діяльності з виявлення, розпізнавання та нейтралізації таких загроз.

Сучасний етап ринкової трансформації економіки України передбачає насамперед розбудову таких елементів економічної системи, які, з одного боку, здатні забезпечувати рівні умови для здійснення господарської діяльності для всіх суб'єктів господарювання, а з другого - слугують інструментами державного впливу на загальну ситуацію в економіці.

Це повною мірою стосується формування митно-тарифної системи регулювання зовнішньоекономічних відносин [28].

Митний кодекс України в редакції 2002 року [29] не містив визначення економічної чи митної безпеки. Однак, статтею 2 встановлювалося, що

забезпечення економічних інтересів та безпеки здійснюється за допомогою митно-тарифних і нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі, які реалізуються в межах митної політики, що являє собою систему принципів і напрямів діяльності держави у зазначеній сфері [30].

Взаємодія світового ринку товарів та послуг з внутрішнім ринком здійснюється за допомогою інструментів торговельної політики. Головними з цих інструментів є мита та митно-тарифні заходи [31].

Тарифне регулювання державної зовнішньоторговельної політики є основним інструментом впливу на торговельні відносини різних країн та, певним чином, сприяє реалізації політики протекціонізму щодо вітчизняних товаровиробників. Основою тарифного регулювання виступають ставки мита (таблиця 1.3), які систематизовано в митних тарифах [32].

Таблиця 1.3*

Класифікація видів мита

КРИТЕРІЇ	ВИДИ МИТА
Метод нарахування	Адвалерне
	Специфічне
	Комбіноване
Походження	Автономне
	Конвенційне
Напрямок	Експортне
	Імпортне
Час дії	Автономне
	Тимчасове
	Сезонне
Кількість ставок для одного товару	Просте: адвалерне специфічне
	Складне: комбіноване

*Примітка. Складено автором самостійно на основі: [33]

Мито відноситься до найдавніших інструментів торговельної політики, і в загальному значенні становить собою податок, який накладається державою на товар, що перетинає державний кордон або кордон митної зони [31].

Спершу мито виконувало фіскальну функцію, але з часом воно стало не тільки засобом наповнення бюджету, але й своєрідним бар'єром для торгівлі. Застосування мита збільшує ціну на товари при переміщенні їх через кордон, це в свою чергу впливає на попит та пропозицію. Мотивами для нарахування мита є:

- формування доходів держави (фіскальний мотив);
- захисту національних товаровиробників;
- захисту економіки країн, що розвиваються;
- захисту молодих галузей вітчизняної економіки;
- перерозподілу доходів;
- реалізації позаекономічних мотивів (національний престиж, національна безпека тощо).

З початку 2013 року в Україні ставки ввізного мита були приведені до рівня, встановленого відповідно до Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі. Ввізні мита були підвищені на 119 товарних під категорій. На 13 товарних під категорій встановлено нульову ставку (руди та концерти марганцеві, підшипники, генератори змінного струму та ін.) До державного бюджету було сплачено 13,3 млрд. гривень мита, з якого практично вся сума (99,4%) – ввізне мито. До загального фонду державного бюджету надійшло 11,1 млрд. гривень ввізного мита, що на 4,6% (492,4 млн. грн.) більше 2012 року [7].

Основним об'єктом регулювання митного тарифу є зовнішньоторговельний оборот, до якого відносять операції з експорту та імпорту.

У 2013 році загальний зовнішньоторговельний обіг України здійснювався з партнерами із 229 країни (у 2012 році – 213 країн) та склав 140,1 млрд. дол. США.

Частка експорту до ЄС у 2013 році становила 27%, що на 2,5% більше ніж у 2012 році, коли цей показник становив 24,5%; імпорт у 2013р. з країнами Європейського Союзу склав 35% що значно перевищує показник 2012 року, який

становив 30,7% [7]. Як ми бачимо, впродовж останніх років зберігається тенденція щодо збільшення зовнішньоторговельних операцій з ЄС.

Лише за допомогою тарифного регулювання неможливо забезпечити захист національного товаровиробника, ефективним є його поєднання з антидемпінговими розслідуваннями, нетарифними методами регулювання та субсидіями національним товаровиробникам [34].

Нетарифне регулювання - це комплекс заходів обмежувально-заборонного порядку, що перешкоджають проникненню іноземних товарів на внутрішній ринок країни [35].

Ступінь впливу нетарифних інструментів (таблиця 1.4) на міжнародну торгівлю важко кількісно оцінити, тому що їх вплив не має яскраво вираженого характеру [36].

Таблиця 1.4

Класифікація нетарифних обмежень [31]

ГРУПИ НЕТАРИФНИХ ОБМЕЖЕНЬ	ІНСТРУМЕНТИ ЗАСТОСУВАННЯ НЕТАРИФНИХ ОБМЕЖЕНЬ
Економічні	Демпінг
	Експортні кредити
	Субсидії при експорті
	Внутрішні податки та збори
	Надання пільг
	Валютно-кредитні інструменти
Групи нетарифних обмежень	Інструменти застосування нетарифних обмежень
Адміністративні	Технічні бар'єри (реєстрація-облік зовнішньоекономічних контрактів, екологічний контроль, санітарно-епідеміологічний контроль, ветеринарний контроль, фітосанітарний контроль, сертифікація імпортованих товарів (продукції), контроль за експортом брухту і відходів чорних та кольорових металів, гемологічний

	контроль, державне регулювання експорту, імпорту алкогольних напоїв та тютюнових виробів, експортний контроль тощо)
	Вимоги про вміст місцевих компонентів
	Політика в рамках державних закупівель
	Кількісні обмеження: ліцензування та квотування
	Добровільні обмеження експорту
	Реєстрація експортних та імпортних товарів
Правові	Правові режими
	Міжнародні конвенції
	Двосторонні угоди

Сукупність цих методів утворюють адміністративні перешкоди для імпорту товарів, а спроби подолання їх суттєво підвищують вартість одиниці імпортованого товару, створюючи при цьому певні адміністративні та цінові переваги для вітчизняних товарів на внутрішньому споживчому ринку країни можливого імпорту [32].

У наш час нетарифне регулювання застосовується лише з такими цілями:

- захист національної економіки;
- дотримання міжнародної безпеки;
- охорона життя та здоров'я людей;
- виконання міжнародних зобов'язань;
- підтримка стабільності міжнародної торговельної системи тощо [36].

Застосування інструментів нетарифного регулювання здійснюється як для імпорту, так і експорту [6].

Для досягнення належного рівня економічної безпеки України, влада повинна усвідомити важливість визначення та впровадження нових пріоритетів митної політики. Важливими факторами забезпечення економічної безпеки виступають інструменти митно-тарифного регулювання.

Висновки до розділу 1

Здійснення митного контролю є однією з основних функцій митних органів. Будучи ефективним інструментом митної політики, саме митний контроль забезпечує захист, як економічних, так і політичних інтересів держави.

Митний контроль, поняття, яке характеризує здійснення певних дій митними органами щодо товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон, а також фізичних та юридичних осіб причетних до такого переміщення.

Суб'єктами при здійснення митного контролю виступають співробітники митних органів, а об'єктами – товари, транспортні засоби, фізичні та юридичні особи які переміщуються чи здійснюють переміщення через митний кордон.

Митному контролю підлягають усі товари та транспортні засоби які переміщуються через кордон.

Роль митних органів в забезпеченні економічної та національної безпеки за останні декілька років значно зросла. Поширення тероризму, збільшення товаропотоку, яке в свою чергу призводить до нелегального переміщення товарів і транспортних засобів, зброї та наркотичних речовин, це лише декілька небезпек які загрожують будь якій країні світу.

За допомогою митного контролю, як інструменту митної політики, здійснюється боротьба з порушенням митних правил та контрабанди, створюються умови, які сприяють прискоренню та безпеці зовнішнього економічного обороту.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЗАСОБАМИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

2.1. Організація митного контролю. Форми митного контролю, як один із головних інструментів у забезпеченні економічної безпеки країни

Зовнішньоекономічна діяльність, як і зовнішня торгівля, тісно пов'язані з переміщенням товарів через митний кордон країни. При здійсненні цього процесу товари і транспортні засоби підлягають митному контролю, так як держава зацікавлена щоб зовнішньоекономічна діяльність здійснювалась відповідно до встановленого порядку.

Важливим підґрунтям митного контролю є мета (рис. 2.1) та організаційні заходи реалізації форм контролю.

Рис. 2.1 Мета митного контролю*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі: [32]

Здійснення митного контролю відбувається особовим складом митних органів. Робота з виконання митного контролю, як і будь-якої діяльності, потребує належної організації. Операції, які здійснюються в ході митного контролю, повинні бути належним чином організовані та відображені в документах, нормативних актах, технологічних схемах, порядках, що визначають правову основу та послідовність дій співробітників митниць. Така робота проводиться в митних органах України Управлінням організації митного контролю та підрозділи організації митного контролю митниць. У митницях функція з організації митного контролю покладається на одного із заступників начальника митниці або на один чи декілька спеціально створені підрозділи [31].

Організація митного контролю – це комплекс заходів, управлінська й виконавчо-розпорядча діяльність організаційно-правового характеру, спрямована на створення умов, необхідних і достатніх для виконання митними органами контрольної функції в межах та обсягах, передбаченими законодавством України про митну справу, а також міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку. Цей комплекс містить створення митної інфраструктури, що дозволяє забезпечити митний контроль і митне оформлення як у передбачених місцях їх здійснення, так і в інших місцях, де можуть знаходитися товари і транспортні засоби, що підлягають митному контролю, або здійснювати діяльність, контроль за якою покладено на митні органи.

Крім цього, організація митного контролю передбачає вирішення питань щодо:

- конкретних місць і часу перетину митного кордону;
- місць і часу здійснення митного контролю і митного оформлення;
- порядку повідомлення учасниками ЗЕД про наміри здійснити експортну або імпорتنу операцію;
- часу, місць і засобів доставки, обліку і пред'явлення товарів і транспортних засобів і передачі митному органу документів на них;
- порядку взяття товарів і транспортних засобів під митний контроль, розміщення їх на СТЗ та ін. [9].

До основних завдань та напрямків організації митного контролю відноситься:

- аналіз діючих та впровадження передових форм і методів митного контролю та заходів підвищення їх ефективності;
- підготовка проектів законодавчо-нормативних актів з питань організації та розвитку митної інфраструктури;
- запровадження технологій митного контролю та митного оформлення;
- розробка і запровадження нових систем захисту результатів митного оформлення;
- організація взаємодії митних органів (підрозділів) зі службами прикордонного, санітарного, фітосанітарного, радіологічного, ветеринарного, екологічного контролю, іншими контрольними службами та правоохоронними органами при здійсненні митного контролю;
- удосконалення видів особистих митних забезпечень, форм їх застосування [31].

Організація митного контролю є доволі складним та багатостороннім процесом, особливості якого залежать від багатьох факторів.

Місця і час перетину митного кордону. Митним законодавством і відомчими нормативними актами визначаються місце і час перетину товарами і транспортними засобами митного кордону, здійснення митного контролю і митного оформлення, а також час перебування товарів під митним контролем.

Місця і час митного контролю і митного оформлення. Саме в місцях перетину митного кордону (пунктах пропуску) ввезені товари і транспортні засоби приймаються під митний контроль, а при їх вивезенні за межі митної території здійснюється контроль за фактичним перетином митного кордону.

Переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон провадиться відповідно до їх митних режимів, правом вибору і застосування яких наділені декларанти. Процедура декларування поданих митному органу товарів і транспортних засобів є основною частиною митного оформлення.

Місця доставки й пред'явлення товарів і транспортних засобів. Місцями пред'явлення товарів і транспортних засобів митному органу з метою їх декларування і збереження до випуску або надання особі в розпорядження відповідно до обраного митного режиму є склади тимчасового зберігання, засновані митними органами або вітчизняними юридичними особами. Місцем прибуття на митну територію і доставки товарів та транспортних засобів, відповідно до митного законодавства, може бути тільки склад тимчасового зберігання. Ця вимога поширюється і на випадки митного оформлення в пунктах пропуску. [9].

Митний контроль та митне оформлення товарів і транспортних засобів здійснюється митними органами у зонах митного контролю. Порядок створення та функціонування таких місць регламентовано главою 48 Митного кодексу України. Під зоною митного контролю розуміють місце, визначене органами доходів і зборів в пунктах пропуску через державний кордон України або в інших місцях митної території України, в межах якого здійснюється сукупність дій, що підлягають виконанню посадовими особами митних органів з метою дотримання вимог митного законодавства [2].

В основному в зонах митного контролю проводяться заходи, пов'язані з виявленням, попередженням та припиненням контрабанди і порушень митних правил.

Митний контроль товарів, транспортних засобів перевізників у пунктах пропуску через державний кордон України здійснюється цілодобово відповідно до типових технологічних схем пропуску через державний кордон України автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників, що затверджуються Кабінетом Міністрів України. При цьому під пунктом пропуску розуміється спеціально виділена територія на залізничних і автомобільних станціях, у морських і річкових портах, аеропортах (на аеродромах) з комплексом будівель, споруд і технічних засобів, де здійснюється прикордонний, митний та інші види контролю і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів і товарів [39].

В процесі здійснення ефективного митного контролю важливим є правильна організація проведення митного контролю товарів і транспортних засобів. Такий процес зазвичай описаний і затверджений на законодавчому рівні та представлений у вигляді технологічних схем митного контролю.

Технологічною схемою митного контролю є обов'язкова для виконання послідовність дій співробітників підрозділів митного органу під час здійснення операцій митного контролю. Технологічна схема регламентує діяльність як одного окремо взятого підрозділу, так і декількох підрозділів митного органу в комплексі, а також взаємодію підрозділів митного органу з підрозділами інших контролюючих органів (служб): ветеринарної, санітарної, фітосанітарної, екологічної, підрозділами охорони кордону.

Технологічні схеми митного контролю можуть бути типовими та детальними.

Типові технологічні схеми визначають загальну мінімально-обов'язкову послідовність операцій та дій посадових осіб на окремому напрямі митного контролю. Типові технологічні схеми пропуску через державний кордон України автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників затверджує Кабінет Міністрів України.

Детальні технологічні схеми розробляються регіональними митницями і митницями на підставі типових технологічних схем, з урахуванням особливостей характеру і способів переміщення товарів, місцезнаходження й розташування структурних підрозділів, інфраструктури тощо, і регламентують діяльність як одного окремо взятого структурного підрозділу, так і кількох структурних підрозділів митного органу в комплексі, а також взаємодію структурних підрозділів митного органу з підрозділами інших органів (служб), причетних до здійснення контролю осіб, товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України. Детальні технологічні схеми затверджують керівники митних органів. За допомогою технологічних схем, погоджених з відповідними службами, врегульовуються питання взаємодії під час здійснення митного контролю та митного оформлення [32].

В Україні розроблені технологічні схеми митного контролю, які показані на рисунку 2.2.

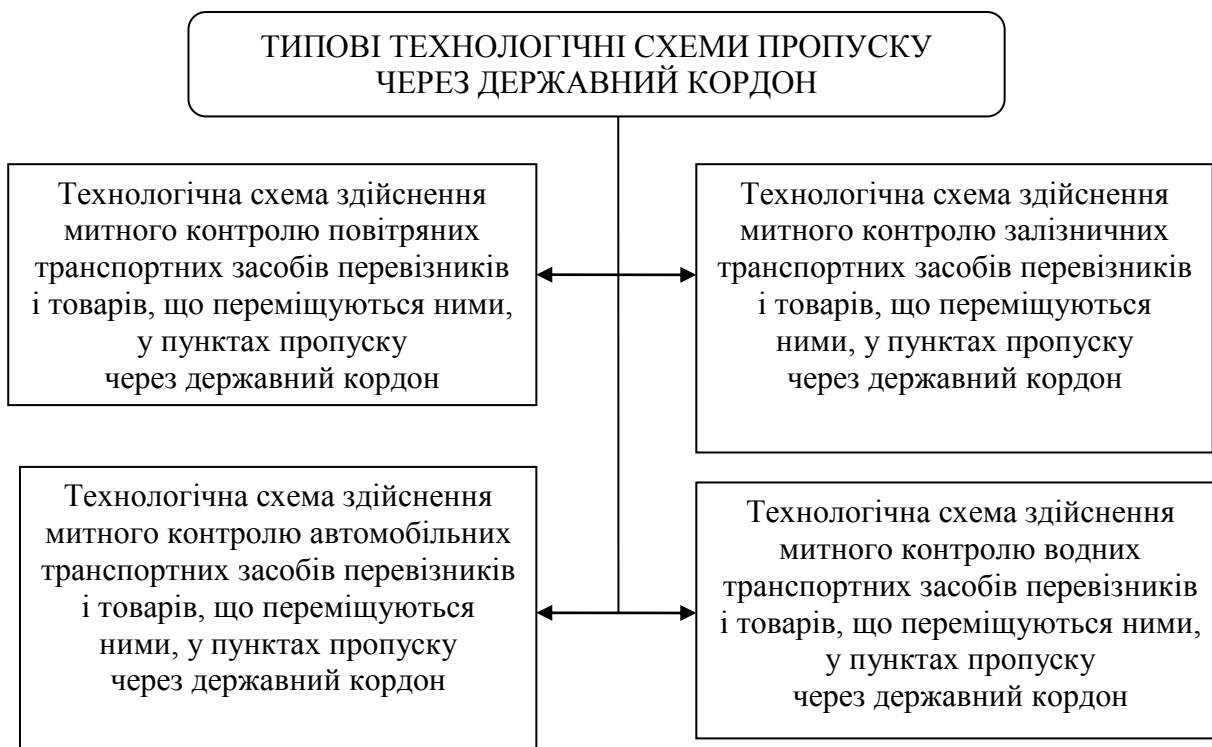

Рис. 2.2 Типові технологічні схеми пропуску через державний кордон України*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі: [39]

Технологічні схеми контролю при переміщенні товарів через митний кордон є індивідуальними правовими актами і розробляються залежно від виду транспортного засобу яким переміщуються товари, або які переміщуються через митний кордон. Загалом типова технологічна схема визначає послідовність здійснення прикордонного і митного контролю, а також інших видів контролю на кордоні і транспорті.

Ще одним напрямом організації митного контролю є включення в цей процес учасників зовнішньоекономічної діяльності, підприємств транспорту і зв'язку, інших правоохоронних органів, органів виконавчої влади суб'єктів країни. Особлива роль тут належить митним брокерам, митним перевізникам, власникам складів тимчасового зберігання і митних складів, чия особиста участь у здійсненні митних операцій покликана максимально полегшити і прискорити проведення митного контролю, а також значно скоротити витрати часу, сил і коштів.

Організація митного контролю в регіоні складається з:

1) визначення певного обсягу роботи митних органів (кількість реальних учасників зовнішньоекономічної діяльності, що знаходяться в регіоні діяльності митного органу, товарів, транспортних засобів і осіб, що підлягають митному контролю);

Протягом 2013 року Житомирською митницею проведено 2868 оглядів (3,3% від загальної кількості оформлених МД), із них при оформленні експортних вантажів 177 оглядів (0,4%), при оформленні імпорتنих вантажів 2658 оглядів (9,2%) та при оформленні транзиту 33 огляди (0,3%).

Зазначені показники 2012 року наступні: всього проведено 9207 оглядів (11,3%), із них при оформленні експортних вантажів 3707 оглядів (8,7%), при оформленні імпорتنих вантажів 5328 оглядів (19,9%) та при оформленні транзиту 172 огляди (1,4%). Проведення таких оглядів, в основному, пов'язане із спрацюванням критеріїв ризиків АСАУР та необхідністю відбору зразків для проведення експертних досліджень.

На протязі 2013 здійснювався контроль за вантажами направленими у митниці призначення, які оформлені Житомирською митницею та пропущені через пункти пропуску (таблиця 2.1)

Таблиця 2.1

Кількість вантажів оформлених Житомирською митницею [40]

Режим	2013	2012	+/- %
Експорт	45538	41297	+ 10%
Імпорт	9799	13440	- 27%
Транзит	13682	14761	-8%
Разом	69019	69498	

Як ми бачимо, скорочення об'ємів імпорту та транзиту територією України за 2013 рік призвело до зменшення кількості оформлених вантажів у режимах імпорту та транзиту Житомирською митницею.

Загалом по Україні за останні 3 роки ми бачимо (таблиця 2.2) тенденцію щодо збільшення кількості пасажиро- та товаропотоку через митний кордон.

Таблиця 2.2*

Показники діяльності митних органів

Показники	2011	2012	2013
Пропущено громадян (млн. од.)	84,8	90,5	96,7
Пропущено транспортних засобів (млн. од.)	24,5	25,8	27,0
Кількість учасників ЗЕД, що здійснювали зовнішньоторговельні операції (тис. од.)	35,2	31,5	31,9

***Примітка.** Складено автором самостійно на основі: [8]

Ця тенденція певним чином зумовлена збільшенням туристичної та інвестиційної привабливості нашої країни, основним фактором якої стало проведення Чемпіонату Європи з футболу 2012 та посиленням ролі українського ринку на міжнародній арені.

2) встановлення місць митного контролю та оформлення, оптимального розподілу між ними обсягу роботи з митного контролю і митної експертизи, створення належних умов для здійснення цих процедур;

3) визначення чисельного складу і розробки оптимальної структури митного органу;

Так, штатна чисельність Житомирської митниці Міндоходів станом на 31.12.2013 року становить 247 одиниць, а фактична чисельність 262 чоловіка. (3 поза штатом, 15 призначені тимчасово) [40].

4) добору і навчання кадрів;

За 2013 рік в Житомирську митницю та Житомирську митницю Міндоходів прийнято 26 чоловік, звільнено – 68 чоловік, в тому числі 33 – у зв'язку з реорганізацією та скороченням чисельності.

5) створення матеріально-технічної бази;

Відповідно до річного плану закупівель та змін до нього протягом 2013 року Житомирською митницею було проведено 16 процедур закупівель (з урахуванням лотів) [40].

6) розробки системи зв'язку і взаємодії як усередині митного органу, так і між митною та іншими сферами народного господарства;

7) забезпеченню стійкої роботи всіх служб митного органу, що беруть участь у здійсненні митного контролю і сприяють цьому процесу [9].

Основні напрями вдосконалення типової і принципової схеми організації митного контролю на сучасному етапі розвитку зовнішньоекономічних відносин України полягають у:

1) вдосконаленні організації механізму митного контролю;

2) скороченні термінів і підвищенні якості огляду товарів і транспортних засобів;

3) скороченні термінів сплати митних платежів;

4) вдосконаленні документального оформлення митних процедур;

5) попередженні заподіяння збитку економіці і загрози загальній безпеці країни;

6) зменшенні витрат на здійснення контролю за допомогою розробки гнучких технологій залежно від категорій товарів і осіб, що їх переміщують;

7) забезпеченні доставки товарів у повному обсязі до місць митного оформлення;

8) поліпшенні взаємодії з транспортними організаціями за допомогою розробки і впровадження спільних технологій, що забезпечують здійснення ефективного митного контролю та оформлення товарів з урахуванням необхідності забезпечення безперервності перевізного процесу і необхідності скорочення простою транспортних засобів;

9) розробці і впровадженні заходів для вдосконалення основних напрямів взаємодії митної служби з іншими правоохоронними органами;

10) вдосконаленні контролю на напрямках незаконного переміщення товарів і транспортних засобів [6].

В межах своєї компетенції, митним органам України під час здійснення митного контролю, передбачається виконання сукупності заходів для забезпечення додержання норм чинного законодавства з питань митної справи. Це зумовило появу форм митного контролю, які є різними як за характером, так і за механізмами реалізації.

При проведенні митного контролю митні органи використовують, як правило, ті його форми, що є достатніми для забезпечення дотримання чинного законодавства [9].

Процедури митного контролю здійснюються митними органами України, які виступають суб'єктами митного контролю. До них віднесено органи доходів і зборів, їх структурні підрозділи митниці і митні пости, спеціалізовані митні установи. Такі суб'єкти митного контролю реалізують його за двома основними видами: документальний контроль і фактичний (фізичний) контроль.

Документальний контроль передбачає встановлення сутності і достовірності операції за даними первинної документації, а також інших обов'язкових зовнішньоекономічних документів. На відміну від документального, фактичний (фізичний) контроль полягає в установленні дійсного реального стану об'єкта шляхом зважуванням, вимірюванням, лабораторним аналізом. До об'єктів фактичного (фізичного) контролю належать: товари, предмети і транспортні засоби, які знаходяться або можуть перебувати на складах зберігання під митним контролем.

Вибір форм контролю може залежати від цілого ряду факторів, але в першу чергу митний контроль повинен бути ефективним, і водночас максимально «необтяжливим» та «непомітним» як для осіб які перетинають митний кордон, так і для учасників зовнішньоекономічних відносин.

Форми митного контролю почали використовуватись із введення в дію митного кодексу 1992 року.

Форми митного контролю є різними як за характером, так і за механізмами реалізації. Реалізація таких форм залежить від механізму митного контролю, місця та часу його проведення, порядок здійснення митних процедур при проведенні митного контролю та митного оформлення товарів.

Основні форми (рис.2.3) митного контролю визначені статтею 336 Митного кодексу країни.

Рис.2.3 Форми митного контролю відповідно до чинного Митного кодексу

***Примітка.** Побудовано автором самостійно на основі: [2]

Основною і найбільш розповсюдженою формою митного контролю є перевірка документів та відомостей, необхідних для такого контролю, — документальний контроль. У ході здійснення такого контролю перевіряються документи та відомості, необхідні для здійснення митного контролю [32].

Дана форма митного контролю передбачає співставлення і порівняння даних митних декларацій із даними наведених в документах, що подані до митного оформлення. Контроль із застосуванням системи управління ризиками проводиться на даному етапі.

При цьому встановлюється наявність документів, необхідних для митного контролю товарів згідно з заявленим режимом та найменуваннями товарів, перевіряється правильність заповнення товарно-транспортних документів, відповідність зазначених у них відомостей відомостям, що містяться у зовнішньоекономічному договорі (контракті) та інших документах, наданих до митного контролю та митного оформлення, перевіряються відомості та документи, що стосуються нетарифних заходів регулювання (ліцензування, сертифікації, дозволи інших державних органів), платіжні документи, сертифікати про походження товарів і інші документи [32].

Ця форма митного контролю може передувати іншим формам митного контролю: огляду, обліку тощо. Проте в окремих випадках митний контроль може обмежитися тільки перевіркою документів.

Окремою формою митного контролю є облік товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України. Перевірка обліку товарів і транспортних засобів, що перебувають під митним контролем, - це проведення дій щодо встановлення відповідності документації про зазначені товари вимогам, встановленим митним законодавством.

Ця форма митного контролю застосовується в зв'язку з тим, що на митні органи покладено обов'язок вести статистичний облік товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон.

Процедура обліку товарів і транспортних засобів використовується для:

- фіксації факту переміщення через митний кордон;
- формування, узагальнення та обробка зібраної інформації;
- використання інформації для здійснення митної справи та забезпечення інформаційних потреб сторонніх користувачів у межах їх повноважень.

Митні органи при здійсненні митного контролю мають право усного опитування усіх фізичних осіб, в тому числі посадових осіб підприємств, декларантів і перевізників, що переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон України, або безпосередньо перетинають його у пунктах пропуску на митному кордоні України.

Усне опитування, як форма митного контролю – це отримання посадовою особою органу доходів і зборів інформації, що має значення для здійснення митного контролю, від осіб, які володіють такою інформацією [2].

Результати опитування повинні бути оформлені відповідним протоколом [28].

Митними органами України реалізується така форма митного контролю, як проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань митної справи.

Предметом цієї форми митного контролю є дані про своєчасність, достовірність, повноту нарахування та сплати податків і зборів, контроль за справлянням яких покладено законом на митні органи [2].

Митний контроль реалізується шляхом проведення документальних виїзних (планових або позапланових) та документальних невиїзних перевірок.

Проведення митними органами невиїзних документальних перевірок проводиться після пропуску товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

Важливою вимогою щодо проведення документальних перевірок є наказ на їх проведення підписаний начальником органу доходів і зборів, у зоні діяльності якого знаходиться відповідний суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності.

Документальною плановою виїзною перевіркою вважається перевірка, яка передбачена в плані-графіку митного органу та проводиться за місцезнаходженням підприємства, що перевіряється. Проведення документальних планових виїзних перевірок здійснюється митними органами на підставі кварталних планів, які формуються ними самостійно, виходячи з результатів аналізу зовнішньоекономічних операцій підприємств із застосуванням системи управління ризиками [2].

Крім документальних виїзних перевірок органи доходів і зборів можуть здійснювати зустрічні звірки. Такі звірки проводяться з метою з'ясування питань перевірки.

Поряд з документальним контролем митні органи України здійснюють контроль фактичний. Формами такого фактичного контролю є митний огляд та переогляд товарів (у тому числі ручної поклажі та багажу) і транспортних засобів, а також особистий огляд громадян [28].

Митний огляд - це адміністративна дія, яка полягає у фактичній перевірці товарів і транспортних засобів з метою встановлення законності їх переміщення через кордон, відповідності товарів, що перевіряються, даним, узагальненим у вантажній митній декларації, а також даним, зазначеним у дозвільних документах державних органів; запобігання ввезенню або вивезенню заборонених товарів; виявлення прихованого провезення товарів; виявлення товарів, що переміщуються без документів; визначення характеристик товару залежно від інших цілей огляду.

Митний огляд та переогляд товарів і транспортних засобів здійснюється шляхом відкриття вантажних приміщень, транспортних засобів, тари й упаковки. У ході митного огляду встановлюються найменування та якість товарів, визначається їх кількість. Митний огляд використовується також з метою виявлення прихованого переміщення товарів.

За результатами митного огляду (переогляду) складається акт огляду (переогляду) у двох примірниках.

Огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, магазинів безмитної торгівлі, територій вільних митних зон та інших місць, де знаходяться товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою покладено на митні органи (крім житла громадян), може здійснюватися посадовими особами митного органу за письмовим рішенням керівника цього органу або особи, яка виконує його обов'язки, з метою:

- 1) перевірки законності ввезення товарів, транспортних засобів комерційного призначення на митну територію України, дотримання порядку їх ввезення, а також правильності нарахування та повноти сплати митних платежів;

2) перевірки відповідності фактичної кількості ввезених товарів, транспортних засобів комерційного призначення відомостям, заявленим у митній декларації;

3) перевірки дотримання встановлених цим Кодексом та іншими законами України правил провадження діяльності, контроль за якою покладено на митні органи.

За результатами огляду складається акт.

Серед інших форм митного контролю важливо наголосити на важливій правовій та організаційній ролі особистого огляду. Особистий огляд - це виняткова форма митного контролю, що проводиться за письмовою постановою керівника митного органу або особи, яка його заміщує, якщо є достатні підстави вважати, що громадянин, який прямує через митний кордон України чи перебуває в зоні митного контролю або в транзитній зоні міжнародного аеропорту, приховує предмети контрабанди чи товари, які є безпосередніми предметами порушення митних правил або заборонені для ввезення в Україну, вивезення з України чи транзиту через територію України. В умовах побудови правової держави, в якій вищою цінністю є людина, її права та свободи, а визнання, дотримання та захист прав і свобод громадянина є обов'язком держави, така форма митного контролю є не стільки необхідною, скільки вимушеною [3]. Особистий огляд проводиться в ізольованому приміщенні, що відповідає встановленим санітарно-гігієнічним вимогам, посадовою особою митного органу однієї статі з громадянином, який проходить огляд, у присутності не менш як двох понятих тієї ж статі. Як поняті запрошуються особи, не заінтересовані у результатах огляду. Обстеження органів тіла громадянина, який підлягає огляду, має проводитися лише медичним працівником.

Особистий огляд громадян, які прямують в Україну, може проводитися тільки після того, як прикордонники перевірили їхні паспорти, а тих, які виїждять з України, - до паспортного контролю. Особистий огляд може здійснюватися щодо громадян, яким виповнилося 16 років, а молодших дітей - в присутності батьків, або осіб, що їх супроводжують [9].

Під час проведення особистого огляду складається протокол за формою, що встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів [2].

У виборі форм та обсягів митного контролю митні органи керуються такими основними принципами: митний контроль повинен забезпечувати виконання основних завдань здійснення митної справи; у ході митного контролю не повинні порушуватися основні права й свободи людини. Незастосування будь-яких форм митного контролю, так само як і звільнення від них, не звільняє громадян і підприємства від обов'язків по додержанню законодавства України з питань митної справи.

Вибір форм митного контролю може залежати від характеру і вартості товарів що завозяться на митну територію, виду митного режиму, під яким вони поміщені. Якщо, товари що завозяться не обкладаються митом і податками, то проводиться тільки ідентифікаційний догляд таких товарів.

2.2. Моніторинг системи забезпечення економічної безпеки при переміщенні товарів через митний кордон України

Бурхливий розвиток ринкових відносин, активізація експортно-імпорتنих операцій, посилення міжнародного економічного співробітництва та інтеграційних процесів в усьому світі супроводжуються загостренням економічної конкуренції на внутрішньому ринку, що актуалізує питання необхідності забезпечення економічної безпеки держави та її складових [41].

Забезпечення економічної безпеки держави пов'язано із взаємодією державного регулювання та ринкової саморегуляції, загальних та власних інтересів. Інтереси громадянського суспільства пов'язані насамперед з індивідуальними правами і свободами та приватними інтересами. Останні реалізуються через ринковий механізм з притаманними йому елементами випадковості та безсистемності. Питання ж державної економічної безпеки — це загальні питання, для розглядання яких потрібна система, організованість,

субординація. Тому їх розв'язанням повинна займатися саме держава, яка обстоює сферу загальних інтересів, і покладатися у таких випадках на ринкові механізми недоречно [42].

В Україні досі немає чітко визначених і законодавчо закріплених національних економічних інтересів, не сформовано їх цілісну систему, а це дає змогу урядовцям різних рівнів виправдовувати свої корисливі вчинки тим, що вони начебто відповідають національним інтересам. Така ситуація (скільки чиновників-стільки й різних тлумачень національних інтересів) створює загрозу економічній безпеці України.

Одним з найважливіших завдань є створення надійної системи забезпечення економічної безпеки як складової цілісної системи гарантування національної безпеки України. Будується така система виходячи з цілей і принципів гарантування економічної безпеки створенням нормативно-правової бази, що регулює відносини у сфері економічної безпеки, визначає основні напрямки діяльності органів державної влади у цій сфері, формує відповідні органи гарантування економічної безпеки та виробляє механізми контролю і нагляду за їхньою діяльністю. Система гарантування економічної безпеки складається з органів законодавчої, виконавчої і судової гілок влади, підприємств, установ, організацій, угруповань громадян, які діють у межах своїх повноважень, передбачених чинним законодавством [1].

Забезпечення економічної безпеки держави безпосередньо здійснюється за допомогою механізму її реалізації. Механізм забезпечення економічної безпеки держави - це система організаційно-економічних та правових заходів, яка впроваджується через діяльність системи державних органів економічної безпеки держави. Він включає в себе наступні елементи: розробку порогових значень індикаторів загроз та механізмів їх виявлення, опрацювання; проведення постійної аналітико моніторингової та розвідувальної діяльності щодо стану економіки та тенденцій у соціально-економічних процесах, накопичення в них потенціалу загроз; діяльність держави щодо виявлення та попередження внутрішніх та зовнішніх загроз економічній безпеці держави.

Систему державних органів, які є елементами системи економічної безпеки, становлять: спеціальні державні органи, які в державі, в межах покладених на них повноважень, безпосередньо здійснюють заходи щодо забезпечення економічної безпеки і державні органи, які беруть участь або здійснюють певні функції забезпечення економічної безпеки [43].

До основних принципів забезпечення економічної безпеки України відносять:

- дотримання законності на всіх етапах забезпечення економічної безпеки;
- баланс економічних інтересів та взаємну відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо забезпечення економічної безпеки;
- своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів;
- надання пріоритету мирним заходам у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру;
- інтеграцію національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою.

Однією з найбільш вагомих та впливових складових економічної безпеки України є безпека, що пов'язана з переміщенням товарів через її митний кордон.

Сьогодні, в умовах, коли протистояння держав та їх об'єднань найчастіше виражається в економічній сфері, одним з найважливіших напрямів забезпечення державної безпеки, безумовно, виступає економічна безпека та її складові, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю, - зовнішньоекономічна та митна безпеки [44].

Зовнішньоекономічна безпека та митна безпека – це поняття, які мають взаємні пересічення, але взаємно не поглинаються.

З однієї сторони, митна безпека, що являє собою систему ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів держави, суспільства й осіб із захисту інтересів (у тому числі інтересів власності) народу та держави в зовнішньоекономічній сфері і, зокрема, у митній сфері, - впливає із зовнішньоекономічної безпеки та є її складовою, а з іншого, митна безпека, яка забезпечується виконанням митної справи, перебуває на стику силових і

несилових складових національної безпеки й може бути виділена в окреме поняття [44].

Митний кодекс України в редакції 2012 року утворює, що митна безпека являє собою стан захищеності митних інтересів України, що в свою чергу, є національними інтересами, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійсненням державної митної справи [2].

До митних інтересів, захист яких забезпечує митну безпеку України, можна віднести інтереси зображені на рисунку 2.4.

Рис.2.4 Митні інтереси, захист яких забезпечує митну безпеку

***Примітка.** Побудовано автором самостійно на основі: [41]

Митна безпека, як невід'ємна складова економічної безпеки, потребує свого забезпечення на державному рівні, оскільки протягом століть митниця була і залишається одним з найбільш істотних факторів державності і незалежності країни, запорукою владного і фінансового суверенітету. Митна безпека передбачає системні

дії щодо налагодження механізму, який забезпечує її інституціоналізацію та спрямованість на досягнення конкретних цілей [41].

Об'єктом митної безпеки, є діяльність суб'єктів організації та забезпечення митної безпеки із забезпечення митних інтересів держави.

Метою системи митної безпеки є досягнення усталеної та передбаченої роботи митної служби, достатнього рівня сприяння зовнішньоекономічній діяльності в нестабільних зовнішніх і внутрішніх умовах, забезпечення зниження ризиків, а також виявлення та нейтралізації ризик-чинників, які безпосередньо впливають на стан реалізації митної справи й опосередковано - на зовнішньоекономічну діяльність.

Джерелами митної безпеки є сукупність реальних або потенційних економічних, політичних, техногенних та природних умов і явищ, їх властивостей та протиріч, дій і намірів певних суб'єктів митних економічних відносин, яка містить у собі та створює ризикові ситуації, які сприяють виникнення намірів переміщення товарів і транспортних засобів на територію держави шляхом економічного та митного шахрайства, прояву деструктивних властивостей існуючого регуляторного інструменту організації та забезпечення митної діяльності, а також інших митних небезпек.

Під забезпеченням митної безпеки слід розуміти упровадження в митній справі сукупності засобів, здатних протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам та викликами у сфері митних економічних відносин. У цьому контексті поняття «забезпечення митної безпеки» слід розглядати як здатність управлінських рішень в рамках створеної системи захисту економічних інтересів держави, протидіяти можливим небезпекам у митній галузі.

Митна складова відіграє одну з ключових ролей в процесі забезпечення економічної безпеки держави в цілому та фінансової безпеки зокрема, оскільки спрямована на захист національних економічних інтересів в зовнішньоекономічній та фінансовій сфері одночасно.

Митна безпека являється невід'ємною складовою, так і індикатором (рис. 2.5) для стану та рівня забезпеченості економічної безпеки держави.

Рис.2.5 Індикатори митної складової фінансової системи

***Примітка.** Побудовано автором самостійно на основі: [41]

Одним з основних показників критеріального типу є виконання плану надходжень митних платежів до бюджету. Так, Житомирською митницею Міндоходів 2013 рік було перераховано до бюджету України 591,6 млн. грн. (74 % перерахувань 2012 року.)

Найбільші суми відхилень фактичних надходжень від індикативних показників рахуються за акцизним податком із ввезених на митну територію України підакцизних товарів – на -1 014,7 млн.грн. (57% виконання). Також, в необхідних розмірах не мобілізовано податок на додану вартість з ввезених на

територію України товарів – на -779,0 млн. грн. (84% виконання) та ввізне мито – на -20,2 млн.грн. (86% виконання).

Дані обставини пояснюються особливістю структури імпорту в зоні діяльності Житомирської митниці Міндоходів. За кілька останніх років вона є практично незмінною – основним бюджетоутворюючим товаром залишаються нафтопродукти (85% усіх надходжень), що ввозяться нафтотрейдерами, акредитованими в інших регіонах України, а також товари та сировина (15%), імпортовані суб'єктами ЗЕД, розташованими в зоні діяльності Житомирської митниці, для власних виробничих потреб.

Зниження рівня справляння митних податків і зборів у 2013 році пояснюється суттєвим зменшенням об'ємів оподаткованого імпорту проти 2012 року: вагові показники зменшились на 45%, вартісні – на 46.

Оскільки нафтопродукти забезпечують переважну частину надходжень, саме їх імпорт визначає рівень виконання планових завдань. Обсяги імпортованих нафтопродуктів в 2013 році зменшились вдвічі проти попереднього 2012 року: за вагою – з 3,6 до 1,8 млн. тонн нафти та нафтопродуктів, по вартісних показниках – з 28,8 до 13,7 млрд. грн. [40].

Разом з цим, зменшились і загальні надходження за рахунок імпорту. (рис. 2.6)

Зменшення надходжень за рахунок іпорту (млн.грн.)

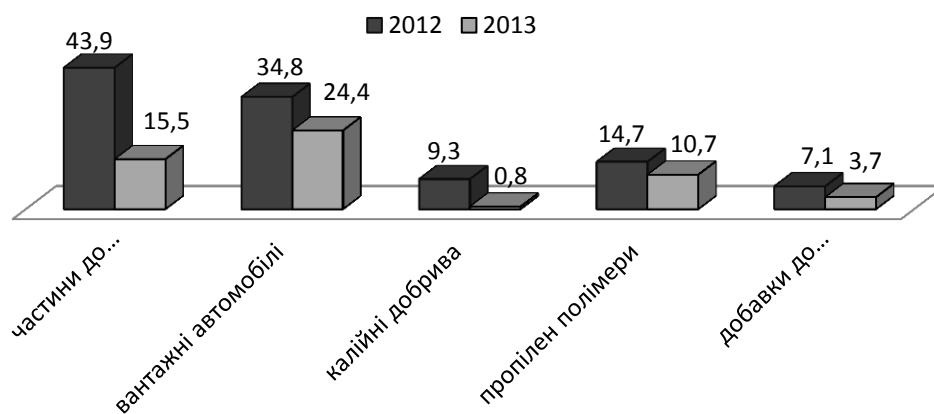

Рис. 2.6 Показники імпорту товарів Житомирською митницею*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі: [40]

Суттєве зменшення об'ємів ввезення нафтопродуктів, було спричинене зупинкою на капітальний ремонт технологічних об'єктів Мозирського нафтопереробного заводу з серпня по жовтень 2013 року із поступовим нарощуванням обсягів відвантаження продукції нафтотрейдерам вже у листопаді 2013 року.

За іншими товарами (окрім нафтопродуктів) у 2013 році спостерігалось збільшення імпортного товарообігу та, відповідно, і надходжень від його розмитнення. За січень-грудень 2013 року з оподаткованого імпорту інших товарів сплачено на 12 відсотків або на 91,2 млн. грн. більше митних платежів ніж за 2012 рік. (рис. 2.7)

Рис. 2.7 Показники імпорту товарів Житомирською митницею*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі: [40]

У звітному періоді найбільші обсяги імпорту товарів (по фактурній вартості) припадають на: Республіку Білорусь (85%), Литву (4%), Польща (3%), Російська Федерація (2%), Німеччина (1%) [40].

Останнім часом зростає роль та вплив митної системи на стан національної економіки. В економічній сфері під цим розуміється: контроль за експортно-імпортними операціями, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів. Всі ці завдання повинні вирішуватись в першу чергу засобами митного контролю, тарифного та нетарифного митного регулювання.

Так, митними органами України на постійній основі здійснюється моніторинг ситуації дотримання перевізниками зобов'язань щодо переміщення товарів та транспортних засобів митною територією України.

Протягом 2013 року системою контролю за доставкою товарів, що знаходились під митним контролем і переміщувались різними видами транспорту протягом 2013 року митницями було проконтрольовано 2,42 млн. переміщень. Із них, найбільша кількість автомобільним транспортом – 1,87 млн. відправлень товарів та транспортних засобів. Також за 2013 рік зафіксовано 383,28 тис. переміщень товарів залізничним транспортом.

В цілому протягом 2013 року спостерігалось збільшення кількості відправлень товарів на 7,9% в порівнянні з 2012 роком. Проте, зафіксовано негативну тенденцію зменшення кількості переміщень товарів залізничним транспортом (на 0,4%). В той же час спостерігається збільшення кількості переміщень товарів автомобільним транспортом на 9,6% [7].

Важливим інструментом у забезпеченні національної безпеки через призму митних органів є управління ризиками (рис.2.8), а також застосування комплексу заходів із запобігання, прогнозування та виявлення порушень митного законодавства.

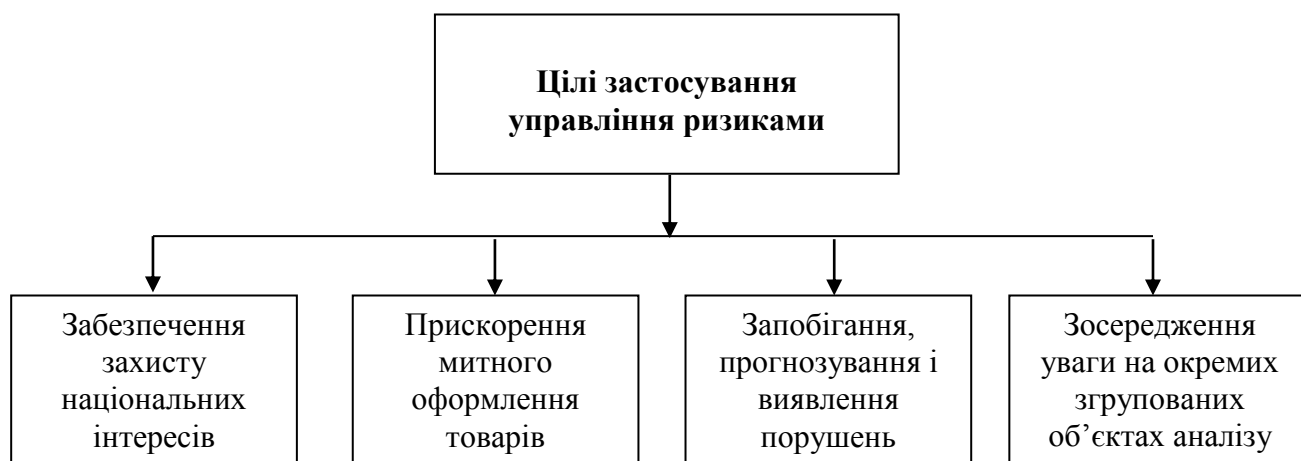

Рис. 2.8 Цілі застосування управління ризиками*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі: [45]

Кожен ризик виявлений під час митного контролю та митного оформлення підлягає аналізу митними органами. Зміст аналізу ризику, визначено статтею 362

МКУ, тобто, це систематичне використання органами доходів і зборів наявної у них інформації для визначення обставин та умов виникнення ризиків, їх ідентифікації і оцінки ймовірних наслідків недотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи [2].

Здійснення митними органами аналізу, виявлення та оцінки ризиків, у тому числі з використанням інформаційних технологій, включають систематичне:

- а) виявлення умов і факторів, що впливають на виникнення ризиків;
- б) визначення областей ризику;
- в) визначення індикаторів ризику;
- г) здійснення оцінки імовірності виникнення ризиків та можливої шкоди у разі їх проявлення [45].

Аналіз, виявлення та оцінка ризиків, розроблення і реалізація практичних заходів з управління ризиками, аналіз результатів та коригування вжитих заходів здійснюються митними органами та їх структурними підрозділами в межах компетенції. Основними підрозділами, які приймають участь у даному процесі виступають підрозділи митного контролю та виконання митних формальностей.

Управління ризиками в митних органах здійснюється на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях.

Діяльність органів доходів і зборів з оцінки та управління ризиками полягає у виконанні таких завдань:

- 1) формування інформаційної бази даних системи управління ризиками органів доходів і зборів;
- 2) аналіз, виявлення та оцінка ризиків, у тому числі з використанням інформаційних технологій;
- 3) розроблення і реалізація практичних заходів з управління ризиками;
- 4) аналіз результатів та коригування вжитих заходів з управління ризиками [2].

Принципи переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України — основні положення, що в рівній мірі стосуються всіх учасників при переміщенні (транзиті) товарів і предметів через митну територію України. Як

правові вимоги вони обов'язкові до виконання митними органами, а також фізичними і юридичними особами, які переміщують товари і предмети через митну територію України [5].

Для забезпечення безпеки, під час переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, застосовується така форма митного контролю, як митний огляд. Її дієвість є беззаперечною з позиції візуальної ідентифікації об'єкта контролю. Така форма реалізується у вигляді огляду та переогляду товарів і транспортних засобів комерційного призначення, що перебувають під митним контролем.

Альтернативою може виступати ідентифікація, за результатами застосування системи управління ризиками. Ідентифікація здійснюється без розкриття пакувальних місць і без обстеження транспортного засобу.

Митним кодексом України визначена частковість і повність ідентифікації товарів і транспортних засобів. Часткова ідентифікація - з розкриттям до 20% пакувальних місць і вибіркоvim обстеженням транспортного засобу та повним – з розкриттям до 100% пакувальних місць та поглибленим обстеженням транспортного засобу [2].

Переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України здійснюється через пункти пропуску на митному кордоні України, перелік яких визначається КМ України відповідно до міжнародних договорів України. Переміщення окремих видів товарів через митний кордон України може здійснюватися через спеціально визначені пункти пропуску на митному кордоні України. Перелік таких пунктів пропуску затверджується КМ України.

Загалом переміщення товарів та транспортних засобів здійснюється особами самостійно, якщо чинним законодавством не передбачено для цього спеціальних обмежень та заборон [5].

З метою встановлення надійного контролю за переміщенням товарів та інших предметів між органами доходів і зборів, товари перевозяться під митним забезпеченням в упаковці, транспортних засобах чи контейнерах, виготовлених та обладнаних таким чином, щоб товари не могли бути вилученими з опечатаного

вантажного місця, транспортного засобу чи контейнера або поміщатись у такі місця без залишення видимих слідів розпечатання чи пошкодження митного забезпечення. Як правило товари переміщуються митною територією шляхом транзитних перевезень.

Для забезпечення ефективного контролю за дотриманням термінів транзиту в Держмитслужбі України створена та функціонує електронна система контролю за доставкою товарів. Функціонування цієї системи є безперечним досягненням, яке дозволяє в режимі реального часу отримати розширену інформацію про той чи інший товар, транспортний засіб, що його переміщує, факт доставки товару до митниці призначення, а в разі невиконання перевізником зобов'язання, даного митним органам, оперативно застосовувати заходи відповідного реагування [46]. Вантаж перебуває під митним контролем митниці призначення до моменту фактичного вивезення за межі митної території України [32].

Вдосконаленням організаційної роботи митних органів з контролю за переміщенням товарів, здійсненням оперативного контролю за переміщенням митною територією України товарів, що перебувають під митним контролем в митній службі займається відділ контролю за переміщенням товарів.

2.3. Вплив взаємодії митних органів із іншими державними органами на забезпечення економічної безпеки

Становлення митної системи, яка б відповідала нормам Європейського співтовариства, вимагає вироблення стратегії та тактики, співробітництва митних органів з іншими державними службами [48].

Ефективне здійснення функцій митних органів та покладених на них завдань багато в чому залежить від взаємодії між митними органами та Міністерством економічного розвитку і торгівлі, Міністерством закордонних справ, Службою безпеки України, Державною прикордонною службою України, Міністерством екології та природних ресурсів, іншими державними органами (рис.2.9), що уповноважені на здійснення відповідних контрольних функцій.

Рис. 2.9 Взаємодія митних органів з іншими державними службами та органами*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі: [48].

Загальні засади взаємодії митних органів з державними й недержавними органами та фізичними особами урегульовані чинним законодавством.

Главою 77 Митного кодексу України встановлюється, що митні органи і організації, їх посадові особи при виконанні покладених на них завдань взаємодіють з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами підприємницької діяльності [2].

Взаємодія здійснюється на державному рівні - між центральними апаратами ДПСУ, Держмитслужбою, МОЗ, Мінагропроду, Міністерством екології та природних ресурсів, Міністерством інфраструктури, МВС, СБУ; на обласному рівні - між управліннями Прикордонної служби, прикордонними загонами, окремими контрольно-пропускними пунктами (ОКПП), митними органами, МВС, обласними управліннями внутрішніх справ та служби безпеки, УВС організації роботи на транспорті, державними управліннями охорони навколишнього природного середовища, управліннями МОЗ, Мінагропроду, командирами дивізій Національної гвардії; на районному рівні - між прикордонними підрозділами, митницями, міськими і районними відділами внутрішніх справ, відділами

охорони здоров'я, управліннями сільського господарства і продовольства, інспекціями охорони навколишнього середовища, органами внутрішніх справ на транспорті, міськими, районними і міжрайонними підрозділами обласних управлінь Служби безпеки, полками (окремими батальйонами) Національної гвардії.

Напрямами взаємодії є розроблення та здійснення узгоджених заходів щодо запобігання, виявлення і розкриття порушень чинного законодавства з прикордонних і митних питань, протидії організованій нелегальній міграції, контрабандному та незаконному переміщенню через кордон товарів та інших предметів; розслідування та розкриття злочинів, у тому числі у сфері зовнішньоекономічної діяльності, розшук та затримання злочинців; обмін інформацією про наміри і спроби порушень державного кордону, незаконному переміщенню через державний кордон валюти, сировини, значних обсягів промислових виробів та сільськогосподарської продукції, товарів народного вжитку, культурних та історичних цінностей, крадених автомобілів; внесення до відповідних інстанцій, міністерств та відомств пропозицій щодо усунення виявлених причин і умов, які сприятимуть здійсненню порушень законодавства про державний кордон та митну справу, та пропозицій щодо змін і доповнень до чинного законодавства України; узагальнення підсумків та розробка нових форм взаємодії.

Основні форми взаємодії - це проведення спільних засідань колегій міністерств та відомств, оперативних нарад їх керівного складу; проведення спільних операцій за єдиним планом та задумом з комплексним використанням сил і засобів; створення спільних оперативних штабів (робочих груп) для координації дій (за необхідності); оперативний обмін інформацією, що стосується спільної діяльності на кордоні (як правило в письмовій формі), з дотриманням вимог конспірації та захисту відомостей, що передаються.

З метою раціонального використання сил та засобів, виключення дублювання при здійсненні прикордонного, митного та інших видів контролю виділяють таке розмежування в роботі зацікавлених міністерств та відомств:

- переговорний процес із суміжними державами і міжнародними організаціями, вирішення питань візового в'їзду до України іноземних громадян - Міністерство закордонних справ України;

- охорона державного кордону і спеціальної (вільної) економічної зони; забезпечення паспортного контролю під час перетинання державного кордону; координація робіт, пов'язаних з проведенням делімітації та демаркації кордону; боротьба з нелегальною міграцією - Державна прикордонна служба України;

- охорона державного кордону у повітряному просторі - Війська Протиповітряної оборони України;

- організація транспортного сполучення через державний кордон; організація діяльності, реконструкції та будівництва пунктів пропуску через державний кордон для залізничного, водного і повітряного сполучення; вирішення питань шляхового будівництва у прикордонних районах - Міністерство інфраструктури України;

- забезпечення митного контролю; організація діяльності, реконструкції та будівництва пунктів пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення – митні органи України;

- забезпечення ветеринарного і фітосанітарного контролю у пунктах пропуску через державний кордон - Міністерство аграрної політики України;

- забезпечення санітарно-карантинного контролю, медичного обслуговування громадян у пунктах пропуску через державний кордон - Міністерство охорони здоров'я України;

- забезпечення екологічного контролю у пунктах пропуску через державний кордон - Міністерством екології та природних ресурсів України;

- здійснення у пунктах пропуску через державний кордон контролю за вивезенням з України культурних цінностей - Міністерство культури України;

- забезпечення охорони громадського порядку і безпеки автомобільного руху у прикордонних районах, у тому числі на під'їздах до пунктів пропуску, профілактика і боротьба зі злочинністю; вирішення питань паспортизації

громадян України та перебування іноземних громадян в Україні - Міністерство внутрішніх справ України;

- координація транспортного сполучення для виїзду за кордон з метою туризму - Державне агентство України з туризму та курортів.

Згідно статті 560 МКУ місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування сприяють діяльності митних органів та взаємодіють з ними в межах повноважень, які установлені законом [2].

До компетенції місцевих державних адміністрацій у межах і формах, визначених Конституцією і законами України, належить вирішення питання зовнішньоекономічної діяльності, а також повноваження в галузі міжнародних та зовнішньоекономічних відносин.

Місцева державна адміністрація за погодженням з відповідними органами місцевого самоврядування вносить пропозиції про створення спеціальних (вільних) економічних зон, зміну статусу та території цих зон, а також за погодженням з головами відповідних місцевих державних адміністрацій призначаються та звільняються з посад керівники митних органів[49].

Також надзвичайно важлива роль місцевих державних адміністрацій, як координуючого органу, у забезпеченні взаємодії митних органів з іншими правоохоронними органами та контрольними службами в регіоні.

Одним із основних напрямків взаємодії митних органів із іншими органами державної влади є: взаємообмін правдивою, найповнішою і своєчасною інформацією. Обсяг інформації, розмежування її відповідно до вирішуваних завдань зацікавлених структур міністерств і відомств визначається ними під час відпрацювання планів взаємодії. При цьому особлива увага звертається на визначення, кому і яка інформація потрібна та термін її надання.

Взаємодіючі структурні підрозділи інформують один одного по лінії оперативно-чергової служби або через відповідних фахівців структурних підрозділів:

а) негайно:

- в пунктах пропуску через державний кордон - про пасажирів, які перетинають державний кордон за дипломатичними паспортами, та про офіційні делегації;

- про ознаки, що свідчать про підготовку до порушення державного кордону України, затриманих порушників державного кордону;

- про виявлених осіб, які проходять за обліком оперативних завдань;

- про виявлені засоби диверсій, терору, допущені провокаційні дії та конфліктні ситуації у пунктах пропуску через державний кордон;

- про факти виявлення на кордоні екологічно небезпечних речовин і заходах щодо їх локалізації;

- про виявлення випадків завезення з рослинними вантажами карантинних та особливо небезпечних шкідників, збудників хвороб рослин чи бур'янів, що відсутні в Україні;

- про спроби переміщення через державний кордон крадених транспортних засобів;

- про осіб, що прямують через кордон, у яких виявлені ознаки небезпечних інфекційних захворювань;

- б) щоденно:

- про оперативну обстановку на державному кордоні України;

- про порушення санітарного, ветеринарного, екологічного, фітосанітарного та інших видів контролю;

- про громадян України, які декілька разів були затримані як порушники митних правил;

- про осіб, які намагались протиправно перевезти через кордон товарно-матеріальні цінності на суму понад 200 мінімальних заробітних плат та про джерела їх придбання (якщо такі встановлені);

- про стан криміногенної обстановки в прикордонних районах та навколо пунктів пропуску, можливі провокації в районах пунктів пропуску через державний кордон;

- про виявлені у процесі розбору дані про організаторів, посібників, місця зосередження, маршрути прямування мігрантів та інше;
- про спроби переміщення через державний кордон злочинців, які перебувають в розшуку, в тому числі з міжнародних угруповань;
- про спроби злочинних угруповань втягнути представників контрольних служб у протиправні дії;
- про факти ускладнення санітарно-епідеміологічної обстановки на кордоні і в прикордонних районах [48].

Роль митних органів у боротьбі з організованою злочинністю та корупцією, у протидії контрабанді та іншим економічним злочинам є надзвичайно великою. За своєю суттю вони виконують не тільки фіскальну, але й правоохоронну функцію. Тому взаємодія митних органів з правоохоронними органами забезпечують повний митний контроль згідно зі своєю специфікою роботи.

При виконанні завдань покладених на митну службу України, митні органи в порядку встановленому законодавством взаємодіють з правоохоронними органами, і у разі виявлення під час здійснення митного контролю чи інших видів заходів, ознак правопорушень, розслідування яких не належить до повноважень митних органів, повідомляються про це відповідні правоохоронні органи [2]. В свою чергу органи охорони державного кордону України та правоохоронні органи повідомляють митним органам про виявлені порушення митних правил або контрабанду.

Взаємодія між митними, правоохоронними органами та органами охорони державного кордону, здійснюється шляхом проведення спільних операцій, створення оперативних робочих груп.

Одним із основних напрямів взаємодії є взаємообмін оперативною інформацією з метою опрацювання та здійснення узгоджених заходів щодо запобігання та виявлення порушень чинного законодавства з прикордонних і митних питань, протидії контрабандному переміщенню через кордон товарів та інших предметів; розслідування та розкриття злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Основними формами взаємодії митних, правоохоронних органів та прикордонної служби є:

- розгляд найбільш актуальних проблем правоохоронної діяльності, прийняття погоджених рішень щодо реалізації державних програм боротьби зі злочинністю, виконання законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань боротьби зі злочинністю;
- опрацювання та реалізація спільних планів, програм боротьби зі злочинністю;
- видання спільних відомчих нормативних актів щодо порядку взаємодії в процесі здійснення заходів по боротьбі зі злочинністю;
- створення спільних робочих груп представників правоохоронних органів для вивчення окремих проблем боротьби зі злочинністю та вироблення пропозицій щодо їх вирішення;
- опрацювання та подання в інстанції погоджених пропозицій з питань профілактики злочинів та інших правопорушень;
- вивчення проблем профілактики злочинів і вироблення спільних пропозицій щодо форм і методів її проведення;
- спільне вивчення умов та причин, що сприяють вчиненню злочинів та опрацювання заходів до їх усунення;
- своєчасне інформування правоохоронними та митними органами один одного про підготовку чи вчинення злочинів;
- створення спільних банків даних щодо осіб, причетних до контрабанди, незаконного обігу зброї та наркотиків, а також до злочинів у кредитно-фінансовій та зовнішньоекономічній сферах [50].

Для руйнування системи ввезення в Україну наркотиків та зброї, боротьби з митними правопорушеннями та контрабандою, митними органами застосовується цілий спектр заходів, серед яких тісна співпраця з СБУ, МВС та прикордонною службою.

За інформацією прес-служби Міндоходів за 9 місяців 2013 року співробітниками митних органів, за допомогою налагодженої співпраці з

вітчизняними та зарубіжними правоохоронними органами було викрито 125 випадків незаконного переміщення наркотиків. Вилучено 4,31 кг наркотичних засобів та 769 таблеток наркотичних засобів.

За результатами вжитих заходів працівниками Управління боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями Житомирської митниці виявлено 24 факти незаконного переміщення через митний кордон України наркотичних засобів (3 - службовими собаками митниці), психотропних речовин та прекурсорів.

З незаконного обігу вилучено:

- наркотичних засобів (марихуана) – 14,9 гр.;
- психотропних речовин 453 пігулки;
- прекурсорів – 626 гр. [40].

Такий самий показник виявлення незаконного переміщення наркотичного засобів, психотропних речовин та прекурсорів був і за аналогічний період 2012 року.

Окремою, важливою роллю митних органів, разом з співробітниками СБУ, МВС та прикордонної служби у забезпеченні економічної безпеки, є їх функція боротьби з контрабандою та порушенням митних правил (ПМП), гігантські масштаби якої руйнують українську економіку.

Так, лише за 9 місяців 2013 року органами доходів і зборів було вилучено контрабанди на суму 170 млн. грн. Також протягом року було відкрито більше 23 тисяч справ за порушення митних правил на загальну суму понад 796 млн. гривень [7].

Протягом року працівниками Житомирської митниці проведено чотири спеціальні спільні з працівниками Північного регіонального управління Державної прикордонної служби України операції щодо виявлення, попередження та перекриття каналів незаконного переміщення через митний кордон України поза митним контролем товарів, транспортних засобів і вантажів, зброї, боєприпасів, наркотичних засобів, прекурсорів. За результатами проведення зазначених спецзаходів виявлено та попереджено 2 факти спроби переміщення з

України в Р.Білорусь товару (мак харчовий). За даним фактом у відношенні громадян України та Р.Білорусь, якими організовані незаконні переміщення товару через митний кордон України поза митним контролем порушено 2 справи про порушення митних правил за ст. 482 МК України на суму 190 тис. грн. [40].

На Житомирській митниці Міндоходів України у 2013 році митницею порушено 684 справи (рис.2.10) на суму 13 695 595 грн., з яких 256 (37%) справ з вилученими предметами на суму 2 783 199 грн. (20%), 55 справ окремої категорії на суму 9 620 534 грн., 4 справи на суму 2 913 148 грн.

Середня вартість по справі - 20 тис. грн. Середня вартість в справах про порушення митних правил, у яких товари вилучено, становить 11 тис. грн.

Найбільш поширеними у 2013 році порушеннями митних правил, які виявлені аналітично-пошуковим шляхом, є:

- переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю - 213 справ (31 %);
- недекларування товарів - 206 справ (30%);
- неправомірні операції з товарами, що перебувають під митним контролем - 133 справи (19%) [40].

Рис. 2.10 Кількість справ про порушення митних правил*

*Примітка. Побудовано автором самостійно на основі: [40]

Розподіл справ за статтями Митного кодексу України:

ст.469 (неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем) – 133 справи;

ст.470 (недоставлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення та документів до митного органу призначення, видача їх без дозволу митного органу або втрата) – 73 справи;

ст.471 (порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю) – 24 справи на суму 87 999 грн.;

ст.472 (недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення) – 206 справ на суму 578 078 грн.;

ст.481 (перевищення строку тимчасового ввезення або тимчасового вивезення товарів) – 12 справ;

ст.482 (переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем) – 2 справи на суму 189 587 грн.;

ст.483 (переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю) – 213 справ 12 224 050 грн.;

ст.484 (зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю) – 8 справ на суму 615 882 грн.

Робота по боротьбі з порушеннями митного законодавства Житомирською митницею у 2013 році була орієнтована на удосконалення аналітично-пошукової роботи управління боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями та пошукової роботи оперативних підрозділів митниці:

- з виявлення порушень митних правил;
- шляхів та схем незаконного ввезення товарів та транспортних засобів;
- ухилення від сплати митних платежів

- виявлення та усунення причин і умов, що сприяють контрабанді та порушенням митних правил [40].

Взаємодія між митними, правоохоронними органами та органами охорони державного кордону здійснюється в інтересах реалізації державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, профілактики злочинів та інших правопорушень, виявлення, припинення та розслідування злочинів, забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, а також удосконалення правової бази боротьби зі злочинністю [50].

У взаємовідносинах з митними органами інтереси громадян та підприємств можуть представляти митні брокери, а також інші особи на підставі відповідного договору, укладеного з підприємством, або нотаріально посвідченої довіреності (доручення), виданої громадянином.

Митні органи та їх службові особи можуть втручатись у діяльність підприємства тільки відповідно до своєї компетенції, встановленої законодавством.

З суб'єктами господарювання митні органи встановлюють та підтримують офіційні відносини консультативного характеру, які включають в себе укладення меморандумів про взаєморозуміння з метою розвитку співробітництва, забезпечення участі зазначених осіб у вдосконаленні митного контролю та оптимізації методів роботи митної служби України [2].

Митні органи, спеціалізовані митні установи та організації, їх посадові особи забезпечують додержання прав і свобод громадян.

Громадяни мають право звертатися до митних органів, спеціалізованих митних установ у вирішенні питань, що належать до сфери їх діяльності.

Взаємовідносини митних органів, спеціалізованих митних установ, їх посадових осіб з громадянами будуються на засадах поваги гідності особи, виявлення до неї гуманного ставлення, незалежно від її соціального походження, майнового та іншого стану, расової та національної належності, громадянства, віку, мови та освіти, ставлення до релігії, статі, політичних та інших переконань [50].

З метою прискорення прикордонно-митного контролю він здійснюється за можливістю спільно з іншими видами контролю [51].

У пунктах пропуску взаємодія митних органів організовується з підрозділами:

- прикордонної служби;
- служби ветеринарного контролю;
- служби фітосанітарного контролю;
- служби екологічного контролю;
- Державної санітарно-епідеміологічної служби України;
- служби контролю за переміщенням культурних цінностей;
- служби міжнародних автомобільних перевезень Міністерства інфраструктури України (пункти пропуску для автомобільного сполучення);
- служби авіаційної безпеки (пункти пропуску для повітряного сполучення);
- служби безпеки порту.

Товари, які переміщуються через митний кордон України, крім митного можуть підлягати ветеринарному, радіологічному, екологічному, санітарно-епідеміологічному, фітосанітарному контролю та контролю за переміщенням культурних цінностей.

Митне оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України, завершується тільки після здійснення встановлених законодавством України необхідних для цього товару видів контролю.

Відповідно до чинного законодавства, переміщення через митний кордон України дозволено відносно лише тих товарів, які за своїми технічними, фармакологічними, санітарними, фітосанітарними, ветеринарними та екологічними характеристиками не порушують мінімальних умов відповідних стандартів та вимог, що діють на території України.

При здійсненні санітарно-епідеміологічного контролю митні органи взаємодіють з Державною санітарно-епідеміологічною службою, на яку покладено виконання функцій санітарно-епідеміологічного контролю, з метою захисту населення від недоброякісної продукції.

Підприємства, установи, організації та громадяни можуть ввозити з-за кордону сировину, продукцію (вироби, обладнання, технологічні лінії тощо) і реалізовувати чи використовувати їх в Україні лише за наявності даних щодо безпеки для здоров'я населення [52].

У разі відсутності зазначених даних ввезення, реалізація та використання продукції закордонного виробництва дозволяється лише після отримання позитивного висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи.

При здійсненні ветеринарного контролю митні органи взаємодіють з регіональними службами державного ветеринарного контролю на державному кордоні та транспорті, їх структурними підрозділами (пунктами).

Державний ветеринарний контроль та нагляд на державному кордоні та транспорті є обов'язковими у разі здійснення експорту, імпорту і транзитного перевезення об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду усіма видами транспорту [53].

Мінагропрод подає до Кабінету Міністрів узгоджені з ДПСУ та іншими зацікавленими міністерствами і відомствами пропозиції щодо запровадження карантинного режиму в пунктах пропуску. Мінагропрод та його органи здійснюють контроль за транспортуванням через державний кордон України тварин, продуктів і сировини тваринного походження, кормів, біологічних і ветеринарних препаратів та інше, здійснюють спільно з зацікавленими організаціями ветеринарно-санітарні та фітосанітарні заходи при експорті, імпорті тварин, продуктів і сировини тваринного і рослинного походження та інших вантажів, підконтрольних регіональній службі державного ветеринарного і фітосанітарного контролю. [48].

Таким чином, пропуск через митний кордон України товарів, продуктів тваринного походження, готових харчових продуктів, сировини тваринного походження, кормів тваринного та рослинного походження, кормових добавок, а також предметів і матеріалів, що можуть бути носіями збудників інфекційних захворювань тварин, вирішується лише після проходження обов'язкового ветеринарного контролю.

При здійсненні фітосанітарного контролю митні органи взаємодіють з Головною державною інспекцією з карантину рослин, яка встановлює фітосанітарні правила ввезення із-за кордону та експорту підкарантинних матеріалів, а також порядок їх переробки.

Фітосанітарному контролю підлягають усі підкарантинні матеріали та об'єкти, що перетинають державний кордон України.

Фітосанітарний контроль запроваджується з метою охорони території України від проникнення через кордон карантинних та інших небезпечних шкідників, що можуть завдати значних збитків народному господарству України [54].

При здійсненні радіологічного та екологічного контролю митні органи взаємодіють з Державною екологічною інспекцією Міністерством екології та природних ресурсів України, яку уповноважено здійснювати екологічний контроль у пунктах пропуску через державний кордон: транспортних засобів, у тому числі літаків, суден, військових кораблів; вантажів, що містять промислові сировину, відходи виробництва, хімічні сполуки, токсичні, радіоактивні та інші небезпечні для навколишнього природного середовища і здоров'я людей речовини, засоби захисту рослин, стимулятори їхнього росту, добрива; усіх видів риби, диких тварин і рослин, зоологічних, ботанічних, мінералогічних колекцій, мисливських трофеїв.

Митне оформлення зазначених вантажів може бути завершено на підставі відповідних документів, що дозволяють пропуск вантажу через митний кордон України [55].

При здійсненні контролю за переміщенням культурних цінностей митні органи взаємодіють із спеціально уповноваженим державним органом контролю за вивезенням, ввезенням і поверненням культурних цінностей - Державною службою контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України при Міністерстві культури України.

Для координації роботи міністерств та інших центральних органів виконавчої влади щодо управління та здійснення контролю за вивезенням,

ввезенням і поверненням культурних цінностей створюється Міжвідомча рада з питань вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей.

Державна служба контролю в межах своєї компетенції: забезпечує проведення державної експертизи культурних цінностей, заявлених до вивезення (тимчасового вивезення), та при поверненні після тимчасового вивезення; розглядає клопотання власників культурних цінностей або уповноважених ними осіб; приймає рішення про можливість вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей; видає свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей; здійснює реєстрацію ввезених (тимчасово ввезених) культурних цінностей; складає переліки культурних цінностей, що вивозяться (тимчасово вивозяться), і встановлює режим тимчасового вивезення розробляє та здійснює заходи, спрямовані на виконання міжнародних зобов'язань України з питань запобігання незаконним вивезенню, ввезенню та поверненню культурних цінностей [56].

Міністерство інфраструктури погоджує з відповідними органами інших держав квоти міжнародних перевезень пасажирів і вантажів, оформлює дозволи (ліцензії) перевізникам України для здійснення ними міжнародних перевезень пасажирів та вантажів, відповідно до укладених Україною міжурядових угод.

Державне підприємство "Укрінтеравтосервіс" забезпечує контроль виконання угод про міжнародне автомобільне сполучення та системи дозволів на право виконання міжнародних перевезень, здійснює збір за проїзд автомобільними дорогами України транспортних засобів іноземними власниками безпосередньо на контрольно-пропускних пунктах державного кордону, контролює вагові та габаритні параметри автотранспортних засобів іноземних власників та разом з ДАІ організовує їх проїзд по території України, здійснює технічне обслуговування, ремонт рухомого складу іноземних та вітчизняних власників, забезпечує протиепідемічну готовність виїжджаючих українських транспортних засобів, спеціальну підготовку членів екіпажів (бригад) з питань профілактики і боротьби з особливо небезпечними інфекціями. Міністерство

інфраструктури виділяє санітарні причали (стоянки), майданчики, тупики і відповідно обладнує їх.

Митні органи взаємодіють із Національним банком України, Рахунковою палатою, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів, органами виконавчої влади із забезпечення реалізації єдиної державної податкової політики, державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів та у сфері фінансового контролю [2].

Митні органи інформують Національний банк України та відповідні фінансові органи України про перерахування ними коштів до Державного бюджету України. Національний банк України видає нормативно-правові акти з питань, віднесених до його повноважень, які є обов'язковими для митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій та їх посадових осіб.

Для підготовки банківської та фінансової статистики, аналізу економічної ситуації Національний банк України має право безоплатно отримувати необхідну інформацію від митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій.

Чинним законодавством встановлено розмежування повноважень і функціональних обов'язків між митними та іншими органами виконавчої влади України щодо справляння податків, зборів та інших обов'язкових платежів при переміщенні товарів та інших предметів через митний кордон України.

До обов'язкових платежів, які надходять до Державного бюджету України після здійснення митного оформлення товарів та інших предметів належать: мито, акцизний збір та податок на додану вартість.

Діяльність державних органів і служб, що здійснюють різні види контролю під час перетинання державного кордону особами, транспортними засобами і переміщення через нього вантажів або беруть участь у забезпеченні режиму в пунктах пропуску, координується органами охорони державного кордону [57].

Співробітництво і взаємовідносини органів виконавчої влади з митними органами спрямовані на зміцнення економічного потенціалу регіону, до якого вони відносяться. [58].

Висновки до розділу 2

Здійснення операцій зовнішньоекономічної діяльності пов'язане з переміщенням товарів і транспортних засобів через кордон, які підлягають обов'язковому митному контролю. Для здійснення цього процесу необхідна чітка організація та злагоджена робота усіх контролюючих служб та органів. Операції повинні бути належним чином організовані та відображені в документах та нормативних актах, які визначають правову основу та послідовність дій співробітників митних органів.

Організація митного контролю – це комплекс заходів, які вживаються митними органами у зв'язку з переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон, спрямованих на створення умов необхідних для здійснення контролюючих функцій передбачених законодавством України та міжнародними договорами. Ці заходи зумовили появу форм митного контролю, реалізація яких є різною як за характером, так і за механізмом їх виконання. Згідно останньої редакції Митного кодексу виділяють наступні форми митного контролю: перевірка документів та відомостей, митний огляд та переогляд, облік товарів і транспортних засобів, усне опитування громадян та посадових осіб, огляд територій та приміщень, перевірка обліку товарів, проведення документальних перевірок, направлення запитів.

Під час виконання завдань покладених на митні органи відбувається взаємодія з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами підприємницької діяльності. Взаємодія здійснюється як на державному, так і на обласному та районному рівнях, і спрямована на зміцнення економічного потенціалу та національних інтересів держави в результаті прискорення товарообігу та створенню сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Сучасний стан та аналіз проблем системи митного контролю України у забезпеченні економічної безпеки

Прийнявши Декларацію про державний суверенітет, Україна проголосила свою незалежність та самостійність в економічній сфері, започаткувала свою самостійну митну політику та своє митне законодавство [59].

Сьогодні законодавство України з питань митної справи безперервно перебуває в процесі вдосконалення з метою його пристосування до європейського та світового законодавств з урахуванням митної політики держави.

Митний контроль, як одна із складових управлінської діяльності держави, та один із заходів спрямованих на реалізацію політики у сфері державної митної справи, служить справі національної безпеки. Він є одним із ключових інструментів митних органів України, але на практиці реалізація його функцій стикається з великою кількістю проблем та перешкод.

Збільшення масштабів міжнародної торгівлі за останні декілька років показало проблему недостатчі технологічних та фізичних потужностей митних органів для оперативного та ефективного здійснення відповідних митних процедур, серед яких значне місце посідає митний контроль. При цьому спостерігається посилення вимог міжнародних організацій щодо забезпечення вільного доступу іноземних товарів на внутрішні ринки України та зниження національних торговельних бар'єрів. Відбувається поглиблення інтеграції міжнародних вимог у національну практику митного регулювання України [60].

Слід зауважити, що недостатнє правове регулювання відносин у сфері митної справи, особливо щодо регламентації здійснення митного контролю, може створити досить складну соціально-політичну і економічну ситуацію в державі [61].

Процедури здійснення митного контролю є найменш унормованою частиною механізму здійснення митних формальностей. У митному законодавстві та митній практиці процедурам здійснення митного контролю не приділяється належна увага, безпідставно вважається, що їх чітке визначення та закріплення у правових приписах не має суттєвого значення. Це зумовлено відсутністю належних теоретичних напрацювань та нормативно-визначених загальних процедур митного контролю та їх виділення [62].

Досить значним кроком із вдосконалення митного законодавства в Україні стало прийняття в 2012 році нової редакції Митного кодексу. Документ спрямований на приведення митного законодавства України у відповідність до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур, Конвенції про тимчасове ввезення, а також імплементацію у національне законодавство Рамкових стандартів безпеки Всесвітньої митної організації та реформування митної служби України [63]. В Кодексі більш ширше і конкретніше розглядаються питання забезпечення здійснення митного контролю.

За результатами аналізу законодавчої, нормативно-правової бази України з питання регулювання та контролю зовнішньоторговельних операцій та практики роботи митних і податкових органів визначено, що сьогодні відсутня одна із основних складових контролю – система ефективного та результативного контролю за зовнішньоекономічними товарами після їх випуску в вільний обіг [64]. Як наслідок, митні органи зосереджені на безпосередній роботі з вантажем поки він перебуває під митним контролем, що потребує значно більших зусиль та ресурсів і є менш ефективним, ніж система управління ризиками та пост-аудит. Навіть після впровадження цих елементів, очікуваних результатів так і не було досягнуто [62].

Однією з найголовніших проблем митної політики України є відставання митного контролю від сучасних потреб пропускну здатності та світових стандартів контролю товарів. Суттєве зростання обсягів зовнішньоторговельного обороту вимагає якісно нового підходу до здійснення контролю міжнародних вантажних потоків. Зростання товаропотоків висвітлює такі проблеми митного

контролю як суттєві часові витрати на проведення митних процедур, застарілі механізми технологічного пропуску товарів. Про значну недосконалість митної політики свідчать також: значний вміст товарів, що переміщується контрабандним шляхом, збереження загрозової ситуації з контрабандою наркотичних засобів та зброї [34].

Протягом останніх років були здійсненні значні позитивні зрушення в напрямку вдосконалення національної митної політики та митного контролю.

По-перше, значно активізувалась взаємодія митних органів із суб'єктами господарювання, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Завдяки цьому забезпечено зростання надходжень додаткових коштів до бюджету України.

По-друге, було досягнуто певного прогресу в напрямку створення, підготовки до впровадження і розвитку системи електронного декларування товарів, що наближує митне законодавство України до законодавства Євросоюзу та сприяє прискоренню й спрощенню процедур здійснення митного контролю.

По-третє, налагодилась ефективна взаємодія з митними службами сусідніх держав та країн – найбільших торговельних партнерів України.

Так, під час проведення Чемпіонату Європи з футболу – 2012 на українсько-польському кордоні ефективно працював спільний контроль, при якому польські митники та прикордонники працювали пліч-о-пліч з українськими колегами. В результаті відбулось значне скорочення часу для перетину кордону. В наслідок цього позитивного досвіду влада Польщі ініціювала зміни до законодавства Європейського Союзу для введення спільного митного контролю на українсько-польському кордоні [65]. І вже в червні 2013 року Рада Європи схвалює зміни до митного кодексу щодо введення спільного контролю на кордонах з третіми державами. У змінах до Кодексу йдеться не тільки про можливість здійснення спільного контролю, але й про місце, яке буде спільним для цього [66].

У відповідності до правила 3.4 Загального додатку Кіотської конвенції [67] в пунктах пропуску на спільному кордоні митні адміністрації суміжних держав у всіх випадках, коли це можливо, здійснюють спільний митний контроль. В тому ж додатку передбачено, що, якщо одна митна служба планує створити новий або

реорганізувати існуючий митний орган на пункті пропуску на спільному кордоні, вона, у всіх випадках коли це можливо, взаємодіє із митною адміністрацією суміжної держави з метою створення спільного пункту пропуску для спрощення спільного контролю [67].

Саме Кіотська конвенція ввела в міжнародний обіг такі засоби і заходи регулювання міжнародної торгівлі, як організація спільного митного контролю та створення спільних пунктів пропуску для спрощення спільного контролю. Механізми реалізації цих принципів контролю реалізуються у рамках міжнародних договорів і є волевиявленням держав.

За умови чіткої організації саме спільний контроль має значні переваги порівняно з митним контролем, здійснюваним в односторонньому порядку митними органами кожної з держав (для митних органів - економія людських ресурсів, темпоральних ресурсів, а відтак, економія й фінансових ресурсів; для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності - економія матеріальних, фінансових ресурсів), а тому повинен запроваджуватися ще ширше [68].

Проведенню спільного контролю та будівництву спільних пунктів пропуску повинна передувати розробка законодавчої бази і загальних підходів до організації такого виду контролю. Правове регулювання будівництва спільних пунктів пропуску повинно знаходитись в площині укладених міжурядових та міждержавних угод.

У грудні 2013 року на кордоні України та Польщі запрацював новий міжнародний пункт пропуску «Грушів - Будомеж». Особливістю цього пункту пропуску є те, що українські та польські контролюючі органи здійснюватимуть у ньому спільний контроль. Наразі для українських митників та прикордонників визначено 19 службових приміщень у пункті пропуску, який знаходиться на території Польщі [69].

За своєю пропускною спроможністю пункт пропуску може пропускати за добу 8 тисяч осіб, 80 автобусів та 2,4 тисячі транспортних засобів (до 3,5 тонн). Він обладнаний 17 смугами руху.

Перевагами спільного контролю у пункті пропуску стане відсутність необхідності будувати пункт пропуску на території України, скорочення часу та створення комфортних умов під час перетину державного кордону, підвищення рівня взаємодії з контрольними службами суміжної держави, можливість оперативного обміну досвідом та розвиток міжнародного прикордонного та митного співробітництва.

На даний час спільний контроль українських та польських контролюючих органів здійснюється у 3 пунктах пропуску на території Польщі [69].

Велика роль митному контролю відводиться під час транзитних перевезень.

Швидке зростання обсягів міжнародних економічних контрактів, подальший розвиток світового поділу праці, поглиблення економічної залежності держав, що має забезпечити «вільне переміщення товарів, послуг, інтелектуальної власності, капіталів, робочої сили через кордони різних держав та поступове зникнення різних бар'єрів між ними» [70], роль України як транзитної держави зростає. Залежно від реалізації комплексу загальнодержавних заходів, транзитний потенціал України має виходити на якісно новий рівень у кількісних та якісних показниках, бути привабливим для іноземних операторів із перевезень товарів, гарантувати виконання Україною низки міжнародних конвенцій, функціонувати як постійно діючий рентабельний сегмент економіки.

Оскільки транзитні переміщення товарів різними видами транспорту для економіки держави дуже важливі, виникає необхідність постійного пошуку важелів удосконалення та регулювання заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки України [46].

Функції митних органів у разі транзитних перевезень визначено вимогами глави 17 Митного кодексу України «Транзит», відповідно до якої товари та/або транспортні засоби комерційного призначення переміщуються під митним контролем [2].

Однією з проблем митного контролю за транзитним перевезенням є ситуація, коли товар не доставлений до митниці призначення.

Саме ця проблема найголовніша в забезпеченні надійного та ефективного контролю за доставкою товарів, окремі неврегульовані питання або технологічні прорахунки можуть слугувати підґрунтям для скоєння протиправних дій з боку перевізників, організованих злочинних груп, а іноді й посадових осіб митних органів.

Ця проблема існує постійно, бо від стану контролю за переміщенням транзитних товарів безпосередньо залежить прояв таких проблем: виникнення та існування можливих контрабандних каналів; ухилення від оподаткування під час увезення товарів; незаконне наповнення внутрішнього ринку товарами; створення на внутрішньому ринку неконкурентного середовища; наповнення внутрішнього ринку товарами, що несуть загрозу для здоров'я населення; збільшення інвестицій у тіньовий сектор економіки; завдання шкоди позитивному іміджу держави. Тому є всі підстави розглядати систему контролю за переміщенням товарів як елемент фіскальної складової економічної безпеки держави. Вагомою особливістю стало поширення системи контролю за доставкою товарів усіма видами транспорту: автомобільним, залізничним, повітряним, водним, при комбінованих перевезеннях (різними видами), при перевезеннях товарів експрес-перевізниками (вид прискореної доставки), при перевезенні міжнародних поштових відправлень [46].

Для аналізу відповідних чинників до митниць направлялися контрольні-аналітичні групи з числа провідних фахівців митних органів, які відвідували кожне місце, де здійснювалось митне оформлення товарів.

Ретельний аналіз роботи митниць дозволив розділити шляхи вирішення проблемних питань за двома напрямками - організаційно-розпорядчим та нормативним.

За першим напрямком митні органи вжили низку організаційно-розпорядчих заходів, які суттєво скоротили час здійснення митних процедур та наблизили місце здійснення митного оформлення до бізнесу.

Зокрема, збільшено кількість посадових осіб, уповноважених на винесення рішень з питань митної вартості, класифікації товарів, країни походження,

запроваджено використання інформаційних терміналів, переглянуто та удосконалено значну кількість профілів ризику, розширено повноваження керівників митних постів в частині оперативного прийняття рішень з питань митного оформлення.

За нормативним напрямом митні органи з урахуванням набрання чинності з 01.06.2012 року новим Митним кодексом України підготувала удосконалені порядки здійснення митними органами митних формальностей, які паралельно із новаціями Кодексу ґрунтувались на найкращій практиці роботи митниць.

Значного зменшення часу митного оформлення вдалося досягнути за рахунок використання інформаційних технологій, зокрема, електронного декларування, жорсткої регламентації прав та обов'язків посадових осіб митниці під час оформлення товарів із застосуванням митних декларацій, нормативного встановлення граничних строків знаходження митних декларацій в інформаційних терміналах тощо.

Яскравими прикладами поєднання першого і другого шляхів врегулювання чинників, що негативно впливали на процедури митного контролю, разом із набранням новим Митним кодексом та підготовленими на його основі новими нормативними актами, є:

- зменшення більше ніж у 5 разів кількості прийнятих митними органами рішень про коригування митної вартості (наприклад, у квітні їх було прийнято близько 14,6 тисяч, у жовтні тільки 2,8 тисячі);

- зменшення на 40 хвилин середнього часу митного оформлення товарів. Середній час оформлення товарів у митному режимі імпорту у квітні становив 1 годину 56 хвилин, у жовтні цей показник склав лише 1 годину і 16 хвилин.

- зменшення майже в 3 рази кількості наданих карток відмов у митному оформленні товарів – 4 тис. у жовтні порівняно з понад 11 тис. у квітні;

- зменшення у 6 разів кількості проведених митних оглядів товарів з 18,7% у квітні до 3% у жовтні;

- збільшення в 6 разів кількості оформлених електронних декларацій – 8% у квітні порівняно з 51% у жовтні;

- подання 82% митних декларацій на паперових носіях через інформаційні термінали [69].

Протягом 2012-13 рр. митні органи проводила системну роботу, спрямовану на подальше вдосконалення процесу митного контролю та оформлення.

Опрацьовувалась імплементація норм Митного кодексу і впровадження європейських стандартів у митну сферу. Були встановлені чіткі часові нормативи для митного оформлення. Паралельно було встановлено вичерпний перелік випадків, коли ці нормативи можуть бути перевищені. За порушення цих строків встановлена персональна відповідальність посадових осіб митниці.

До позитивних зрушень в роботі митних органів у 2013 році можна віднести скорочення часу на проходження митних формальностей. Так, пасажирським легковим автотранспортом, «зеленим коридором», час скоротився з 12 до 3 хвилин, громадянами на авіатранспорті – з 10 до 2 годин, вантажним транспортом («червоний коридор») – з 2 годин 10 хвилин до 1 години 30 хвилин.

Таких результатів вдалося досягти в тому числі завдяки розвитку системи управління ризиками. У 2013 році митниці Міндоходів оглядали лише 3,5% товарів, що в 3,6 рази менше, ніж у 2012 році.

Ще одним позитивним зрушенням, яке дозволяє скоротити час проходження товарів, мінімізувати людський фактор та зменшити кількість бюрократичних процедур, стало впровадження Південною митницею застосування електронних замків з функцією GPS-GSM навігації [7].

З початку застосування електронних замків протягом 2013 року зафіксовано більше 57 тис. випадків накладання Південною митницею таких замків під час відправлення товарів та транспортних засобів до митниці призначення. Результатом цього стало зменшення транзиту через Південну митницю у 7 разів, яке свідчить про зменшення кількості випадків фіктивного транзиту на території України.

Також у 2013 році була запроваджена та зарекомендувала себе практика сканування комерційних вантажів мобільними установками типу RapiscanEagleM4507 (рис.3.1). Вони призначені для виявлення та попередження

незаконного переміщення товарів у великогабаритних транспортних засобах і вантажах в контейнерах. Їх застосування дозволяє без розкриття і розвантаження транспортного засобу отримати рентгенівське зображення транспортного засобу та товарів, що в ньому перевозяться [71].

Рис. 3.1 Мобільна установка типу RapiscanEagleM [7].

Ці скануючі системи, станом на осінь 2013 року (після завершення їх ремонту), забезпечили перевірку 100% вантажів, які переміщуються у режимі «імпорт» та «транзит» (вибірково у режимі «експорт») через Одеський морський торговельний порт, Іллічівський морський торговельний порт, а також порт «Южний». Середній час, необхідний для проведення такого огляду склав від 2 до 5 хвилин. Ця перевірка надала платникам можливість суттєво зекономити, адже середня вартість послуг розвантаження та завантаження транспортного засобу чи контейнеру при проведенні митного огляду становить від 1500 до 15000 гривень, а послуги сканування вантажів надавались безкоштовно [7].

Результатом запровадження скануючі систем для держбюджету стало збільшення рівня добровільного декларування мита на 4-8 млн. гривень на день.

Для ефективності митного контролю потрібно приймати заходи, які сприяють спрощенню митних формальностей, розв'язують проблему раціонального використання трудових ресурсів митних органів, створення

сприятливих умов для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що в свою чергу забезпечить митну безпеку країни [72].

3.2. Фактори і тенденції розбудови системи митного контролю в умовах дисбалансів фінансового і зовнішньоекономічного розвитку країни

Головним завданням яке стоїть перед митними службою України на найближчий час – це створення митних органів європейського зразка, перехід на міжнародні стандарти здійснення митного контролю шляхом його спрощення, адаптації до вимог міжнародних конвенцій.

За останні роки Україна зробила досить великий крок вперед в адаптації свого законодавства до міжнародних та європейських стандартів, що стосуються саме переміщення через митний кордон України та оптимізації митних процедур [73].

Прийняття нової редакції Митного кодексу стало вагомим чинником в питанні наближення України до стандартів митної політики Західного світу. Інтеграція до системи світових господарських зв'язків створює умови для зростання ефективності національного товаровиробника, розв'язання різних соціальних та економічних проблем. Разом з цими позитивними змінами, також з'являються і негативні наслідки у вигляді збільшень порушень митних правил та обсягів переміщення товарів контрабандним шляхом. Поруч з покращенням існуючих форм державного контролю, посилення зовнішньоекономічної діяльності потребує розробки і впровадження альтернативних форм та методів митного контролю за міжнародними торговельними операціями. Саме від ефективності застосованих до товарів які переміщуються через митний кордон процедур митного контролю залежить повнота виконання всіх завдань які покладені на митні органи.

Забезпечення ефективності митного контролю має на меті організацію митних органів з іншими державними органами, що здійснюють контроль на державному кордоні, розробка нових систем захисту результатів митного

оформлення, удосконалення митних забезпечень та форм їх застосування, підготовку проектів з питань розвитку митної системи, аналіз діючих форм і методів митного контролю, а також заходів підвищення їх ефективності.

Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», яка також сприяє підвищенню ефективності митного контролю. У ній пропонується імплементувати Кіотську конвенцію, а саме концепцію авторизованих митних операторів. Також програма пропонує здійснювати модернізацію митного законодавства на основі законодавства Європейського Союзу [72].

Чинне митне законодавство повністю відповідає Кіотській конвенції в таких аспектах, як спільний контроль в пунктах пропуску через державний кордон, подання, реєстрація та перевірка митної декларації, перевірка товарів з метою їх ідентифікації, строки подання декларації, організація роботи декларантів, митних складів, складів тимчасового зберігання, оформлення міжнародних поштових відправлень, застосування митних забезпечень.

Проте існує низка питань, вирішення яких дозволить максимально спростити процедуру митного контролю, створити сприятливі умови для учасників зовнішньої торгівлі та підвищити ефективність діяльності митних органів в частині своєчасного виявлення та припинення митних правопорушень.

Обмеженість кількості укладення угод про взаємну допомогу та обміну інформацією з митними адміністраціями іноземних держав не сприяє прискоренню митних процедур та скороченню часу для здійснення митного контролю, а також можливого виявленню митного шахрайства до ввезення товарів на митну територію України. Вирішення зазначених проблем дозволить більш широко використовувати інформаційні технології та наявні бази даних для ефективної роботи системи аналізу та керування ризиками і приймати рішення щодо обсягу таких процедур до фактичного ввезення товарів на адресу резидента.

Підвищення рівня відповідальності за вчинені суб'єктами ЗЕД митні правопорушення та закріплення на законодавчому рівні презумпції невинності посадових осіб митних органів за ті порушення, що були допущені суб'єктами

ЗЕД, або за ті, що не були виявлені під час спрощеного огляду товарів, дозволить уникнути непорозумінь, які виникають з іншими державними органами, у тому числі правоохоронними. Порушення, які не були виявлені під час документальної перевірки, можуть бути встановлені під час проведення аудиту.

Незважаючи на те, що в Україні передбачено можливість здійснення митного оформлення товарів у спрощеному порядку, критерії, що висуваються до підприємств з метою надання режиму найбільшого сприяння, питання налагодження партнерства між митною адміністрацією України та бізнесом потребують подальшого удосконалення та розвитку. Створення інституту уповноважених економічних операторів, закріплення їх статусу на законодавчому рівні, створення інформаційних систем для запровадження електронного документообігу, надання права доступу митної служби до комп'ютерних баз даних суб'єктів ЗЕД значно спростить процедуру не тільки декларування, а й отримання попередньої інформації для проведення перевірок.

Не менш важливу роль у забезпеченні якісно нового рівня проведення контрольних операцій стосовно товарів, які імпортуються, відіграє запровадження практики попереднього інформування експортером митного органу про такий намір не шляхом подання документів контролю за переміщення товарів, а поданням імпортової декларації з правом її подальшого уточнення з обов'язковим надання митним органам гарантій щодо сплати податків.

Така система дозволить митним органам до моменту ввезення товарів на підставі укладених угод, надсилати запити до митних адміністрацій іноземних держав щодо наявності та автентичності документів, які підтверджують країну походження товарів, вартісні показники, якісні характеристики, що впливають на правильність класифікації товару [73].

Найновіші рішення про спрощення процедур, що закладені у Митному кодексі ЄС, можуть повноцінно функціонувати за умови ефективно організованого митного пост-аудит контролю, який з часом може стати домінуючим інструментом митного контролю Європейського Союзу [74].

Сучасні тенденції розвитку митної справи, на думку дослідників, - це поступовий відхід від практики 100-відсоткового фізичного огляду товарів під час перетину кордону України та перехід на вибірковий контроль на підставі встановлених критеріїв, застосування Держмитслужбою митного пост-аудит контролю, співробітництво з податковими органами для здійснення митного пост-аудит контролю, а також визначення санкцій до суб'єктів ЗЕД, які порушили вимоги чинного законодавства [75].

Наразі митна служба України прагне до співробітництва з учасниками зовнішньої торгівлі з метою вдосконалення митного контролю шляхом спрощення й гармонізації відповідних процедур задля забезпечення прозорості, послідовності, логічності і прогнозованості суб'єктів ЗЕД. У цьому контексті актуальності набуває посилення контрольної-перевірної функції митних органів у напрямі проведення виїзних документальних перевірок - митного пост-аудиту як сучасної форми митного контролю [76].

Як підкреслюють дослідники, запровадження останнім часом низки заходів з удосконалення структури та функціональності митного контролю, спрямованих на підвищення його ефективності, свідчить про виникнення обґрунтованого сумніву стосовно достовірності відомостей, що містяться в документах, поданих митному органу, обставини що впливають на митну вартість товарів, підтвердження наявності ризику, прийняття митним органом рішення про випуск товарів у вільний обіг згідно зі ст. 74 Митного кодексу України [77].

В країнах ЄС широко використовується практика проведення перевірок не тільки в момент перетину митного кордону та митного оформлення, але й до та протягом визначеного часу після митного оформлення товарів та транспортних засобів. Наприклад у Франції митний контроль по відношенню до суб'єктів зовнішньої торгівлі здійснюється за двома напрямками: формальний та фундаментальний контроль. У момент перетину митного кордону представниками митних органів Франції фундаментально перевіряється близько 5 % імпорту та 1 % експорту вантажів. Інші 95 % підлягають контролю протягом 1 – 3 років після оформлення митних документів [75].

Відтак, одним з основних напрямів роботи митних органів є контроль за достовірністю відомостей, які пред'являють для проведення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів після їх випуску у вільний обіг шляхом проведення митного пост-аудиту [76].

Відповідно до Кіотської конвенції [78], пост-аудит – це форма митного контролю, яку здійснюють митні органи для перевірки правильності та достовірності даних, зазначених у митних деклараціях, через вивчення бухгалтерських документів, рахунків, систем управління бізнесом після завершення митного оформлення [76].

Митний пост-аудит контроль являє собою метод контролю економічних операторів шляхом перевірки їх систем, обліку і рахунків. Для його проведення можливо використовувати поряд з класичними видами аудиту електронні перевірки документів.

Метою митного пост-аудиту є спрощення митних процедур.

Постановою Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2008 р. № 339 про «Порядок здійснення контролю за правильністю визначення митної вартості товарів» встановлено випадки, коли здійснюється митний пост-аудит:

- виникнення обґрунтованих сумнівів стосовно достовірностей, що містяться в наданих до митного оформлення документах;
- надходження інформації від митних органів іноземних держав щодо не підтвердження автентичності наданих до митного оформлення документів;
- виявлення фактів митного оформлення товарів, рівень митної вартості яких нижчий за рівень вартості прямих витрат, пов'язаних з їх виробництвом;
- виявлення обставин, що мали вплив на митну вартість товарів та не були відомі чи документально підтверджені на момент їх митного контролю та оформлення [79].

Так, з початку 2013 року Кримською митницею з метою забезпечення контролю дотримання платниками податків вимог законодавства України з питань державної митної справи, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів проведено 15 документальних

перевірок, за результатом яких встановлено порушень на суму 762,1 тис. грн. Платниками податків, у яких були виявлені порушення до Державного бюджету України перераховано 327,42 тис. грн. Майже 99% документальних перевірок, проведених фахівцями Кримської митниці були результативними.

В порівнянні з аналогічним періодом 2012 року сума перерахувань до Держбюджету в результаті проведених контрольно-перевірочних заходів фахівцями Кримської митниці збільшилась в 4,2 рази [80].

Державна митна служба України звертає увагу на необхідність розв'язання проблеми вдосконалення механізму реалізації фіскальної складової своєї діяльності на основі посилення контрольно-перевірної функції митних органів у напрямі проведення митного пост-аудиту, який стосується виїзних документальних та камеральних перевірок платників податків (наказ ДМСУ № 1205 від 28.10.2008). Фактично це дає право посадовим особам митних органів доступу до фінансових і банківських документів підприємства, забезпечує митну систему ефективним методом боротьби з контрабандою та порушенням митних правил [76].

Якщо вести митний пост-аудит контроль, то це дозволить реалізувати концепцію добровільного дотримання суб'єктами митного оформлення товарів законодавчо-нормативної бази. Цей контроль є одним із заходів запобігання правопорушень, впровадження якого надасть змогу митній службі своєчасно виконувати функції митної політики [75].

Поряд з широким використанням та підвищенням ролі пост-аудиту в митній службі ще одним із пріоритетних напрямків вдосконалення процедур митного контролю є повномасштабне впровадження електронного декларування.

Держави – члени Європейського Союзу прийняли рішення діяти в рамках структури «Електронної Європи» та затвердили рішення Ради Європейського Союзу щодо простого та без паперового середовища для митних адміністрацій та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [81].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 року №1236-р була схвалена Концепція створення багатофункціональної комплексної

системи «Електронна митниця», яка передбачає реалізацію в три етапи протягом 2009-2013 років.

Концепція передбачає визначення принципів побудови електронної митниці, основних положень з формування її інформаційного телекомунікаційного забезпечення, етапів упровадження, а також створення передумов для інтеграції України у світову інформаційну спільноту.

Концепція ґрунтується на вимогах Конституції України, законодавства України, міжнародних митних конвенцій та враховує досвід інших країн [82].

З урахуванням завдань, покладених Президентом і Урядом України на митні органи України, у листопаді 2010 року було презентовано Концепцію реформування митних органів України «Обличчям до людей», основною метою якої є максимальне наближення митних процедур до європейських та світових стандартів, їхнє максимальне спрощення на всіх етапах, скорочення впливу людського фактора на результати митного оформлення, реалізація повноцінного партнерства між митними органами і бізнесом.

Міністерством доходів і зборів України проводиться цілеспрямована робота із широкого впровадження у роботу митних органів процедур з митного контролю та оформлення, заснованих на застосуванні інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Найбільш інноваційною із таких процедур є електронне декларування. Електронне декларування - це комплексне поняття, що включає:

- декларування товарів і транспортних засобів шляхом подання електронної митної декларації та інших електронних документів;
- митний контроль та оформлення товарів і транспортних засобів на підставі поданих електронних документів(у т.ч. дозвільного характеру).

Електронне декларування дозволить створити без паперове інформаційне середовище для митниці і суб'єктів ЗЕД на базі новітніх інформаційних технологій.

Метою електронного декларування є прискорення товарообігу, скорочення часу на здійснення митного контролю, виключення суб'єктивних факторів при

здійсненні митних процедур шляхом застосовування при здійсненні митного оформлення товарів вантажної митної декларації в електронному вигляді [83].

В Україні з 5 квітня 2011р. запроваджено пілотний проект з електронного декларування товарів. В цьому проекті беруть участь лише декілька підприємств, але це вже є вагомим кроком до наближення процедур митного контролю до європейських стандартів.

За умов електронного декларування декларанту або брокеру немає потреби особисто приносити до митниці необхідні для митного оформлення документи. Майже весь процес документообігу відбувається виключно в електронному вигляді.

Електронне декларування – це комплексне поняття, що включає декларування товарів і транспортних засобів шляхом подання електронної ВМД та інших електронних документів (у тому числі дозвільного характеру), здійснення митного контролю та оформлення цих товарів [84].

Відповідно до розпорядження Міндоходів від 26 листопада, до кінця 2013 року кількість електронних митних декларацій в цілому по Україні повинна була складати 86% від загальної кількості оформлених митних декларацій. Завдяки системній роботі по врегулюванню питань оформлення електронних декларацій митницями та їх використання іншими державними органами, фактичний відсоток електронних митних декларацій в цілому по Україні станом на кінець 2013 року сягнув 87%.

Зокрема, Житомирською митницею вжито усі необхідні заходи щодо впровадження процедури електронного декларування. Результатом таких заходів є підвищення відсотку оформлених електронних митних декларацій протягом 2013 року. Так, станом на 01.01.2013, відсоток оформлених електронних митних декларацій по митниці становив 80,2%, а станом на 01.01.2014 такий відсоток становить 94% [40].

Наступним кроком у розвитку електронного декларування є реалізація технології випуску товарів, які ввозяться в Україну, безпосередньо після пропуску їх через державний кордон, без пред'явлення товарів до внутрішньої митниці.

Така можливість передбачена статтею 259 Митного кодексу України (попередня митна декларація) і реалізується через використання електронних попередніх митних декларацій типу «ЕА». За такими деклараціями товари можуть бути випущені у митні режими імпорту, реімпорту, тимчасового ввезення, переробки на митній території. Запровадження електронних попередніх митних декларацій типу «ЕА» забезпечує:

- максимальне використання логістичних переваг та надання можливості транспортування вантажу безпосередньо до місця призначення без пред'явлення їх внутрішній митниці;
- прискорення випуску товарів у відповідний митний режим та, відповідно, надходжень митних платежів до Державного бюджету України.

Вже з травня і до кінця 2013 року було оформлено понад 16 тисяч декларацій типу «ЕА».

Ще одним шляхом вдосконалення процедур митного контролю, поряд із електронним декларуванням, є спрощення процедур, необхідних для митного оформлення. Скорочення переліку документів, необхідних для митного контролю, означає можливість виведення їх за межі митного оформлення. Тобто документи, необхідні для реалізації імпортованої продукції на території України, суб'єкт ЗЕД може отримати після завершення митного оформлення товарів. Результатом таких дій повинно стати прискорення митних процедур, зокрема, у пунктах пропуску на митному кордоні, зменшення затримок і простоїв товарів, що прискорить процес наповнення державного бюджету [85].

Сучасний митний контроль багатьох розвинутих країн важко, а то й взагалі неможливо представити без ефективної системи управління ризиками, яка згідно Кіотської конвенції є основним базисним принципом сучасних методів митного контролю.

Управління ризиком - це аналіз ризикової ситуації, розробка й обґрунтування управлінського рішення, часто у формі правового акта, спрямованого на мінімізацію ризику". Воно передбачає певну суму знань і набір

процедур і технологій з обмеження (мінімізації) ризиків у різних сферах діяльності - економічній, науково-технічній, військовій та інших, у т. ч. й у митній діяльності. У сучасних умовах регулювання міжнародного обміну управління ризиком може бути з успіхом застосовано і в такій сфері, як управлінська діяльність [86].

Суть системи управління ризиками полягає в тому, що митний контроль проводиться «поглиблено» тільки за наявності «профілю ризику», так званої формалізованої сукупності даних, що характеризують відомості про конкретної товарної партії як потенційно недостовірні. Митний контроль слід концентрувати на ділянках, де існує «найбільший ризик», при тому основна кількість товарів і фізичних осіб порівняно вільно можуть проходити пункту пропуску на митному кордоні.

У країнах ЄС цілями управління ризиками в митній справі визнаються:

- забезпечення безперешкодного проходження більшості товаропотоків через митні кордони;
- забезпечення повноти гарантій, що за товари, які ввозяться, були сплачені всі митні платежі;
- захист інтересів учасників ЗЕД (торгово-політичні заходи, захист прав споживачів, культурної спадщини, довкілля тощо);
- дотримання митного, податкового законодавства та приписів у сфері зовнішньоторгової статистики [86].

В митному кодексі України згідно статті 361 цілями застосування системи управління ризиками є:

- запобігання, прогнозування і виявлення порушень законодавства України з питань державної митної справи;
- забезпечення більш ефективного використання наявних у митних органів ресурсів та зосередження їх уваги на окремих згрупованих об'єктах аналізу ризику, щодо яких є потреба у застосуванні окремих форм митного контролю або їх сукупності, а також у підвищенні ефективності митного контролю (областях ризику);

- забезпечення в межах повноважень митних органів заходів із захисту національної безпеки, життя і здоров'я людей, тварин, рослин, довкілля, інтересів споживачів;

- прискорення митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України [2].

Впровадження системи управління ризиками та автоматизованої системи аналізу в митних органах дозволяє суттєво зменшити кількість митних оглядів товару.

Так, у лютому 2014 року Івано-Франківськими митниками було проведено 37 митних оглядів експортно-імпорتنих товарів, що становить 1,3% загальної кількості оформлених митних декларацій. У січні того ж року під митний огляд попало 3,9% таких декларацій [47].

Успішне використання цієї системи дозволяє значно скоротити час на проведення митних процедур.

Департаментом митної справи було визначено основні перспективи розвитку системи управління ризиками при митному оформленні товарів. До них відноситься впровадження комплексу заходів, які включають: обов'язкове попереднє інформування перевізниками, розширення застосування електронного декларування, побудову інституту уповноваженого економічного оператора, перенесення акцентів здійснення контролю фіскальних ризиків, в тому числі митної вартості, на етап після завершення митного оформлення, запровадження прогресивних ІТ-рішень у сфері митного контролю, в тому числі автоматизованого випуску товарів. Також, необхідним є максимальна автоматизація прийняття управлінських рішень щодо форм та обсягів митного контролю та мінімізація впливу «людського фактору» [47].

Для України, в процесі побудови її митної політики, раціональним є використання та впровадження в діяльність митного інституту світового досвіду проведення митного контролю та механізму використання інструментів митно-тарифного регулювання.

Митно-тарифне регулювання експортних та імпорتنих операцій розвинутих держав світу в більшості відповідає рекомендаціям міжнародних організацій.

Так, наприклад країни з ринковою економікою, для того, щоб збільшити надходження капіталу, митом оподатковують лише імпорт, мито на експорт не застосовують, а в США воно взагалі заборонено на законодавчому рівні.

Зовнішньоекономічна політика багатьох високорозвинених країн та країн з перехідною економікою на різних етапах свого розвитку була досить схожою, і полягала в стимулюванні експорту готової продукції, заохочення імпорту матеріалів для розвитку власної промисловості та обмеженні вивозу сировини.

Зовнішня політика багатьох держав, поруч зі стимулюванням експорту та допомозі розвитку вітчизняного виробництва, полягає також і в тому, щоб не створювати бар'єрів для імпорتنих товарів. В Японії діє система податкових пільг для імпортерів, наприклад, податковий кредит у розмірі 5% від обсягу імпорту або взагалі звільнення від оподаткування великого переліку імпорتنих товарів, що складає у кінцевому підсумку до 25% загального обсягу імпорту [28].

В Угорщині, подібно до Польщі, митно-тарифна політика здійснюється за нормами ЄС, а митне оформлення – на основі Єдиного адміністративного документа, що застосовується у країнах ЄС [87].

Аналізуючи світовий досвід митного контролю після випуску товарів, можна побачити, що митний контроль в зарубіжних країнах реалізується з використанням методів аудиту.

Наприклад в ЄС визначені основні шляхи «Митного контролю після очищення», які засновані на статистиці правопорушень та системі управління ризиками:

- аудит походження товарів;
- аудит тарифної класифікації товарів;
- перевірка повноти та своєчасності сплати особливих мит;
- аналіз точності та розрахунку митної вартості;
- контроль після випуску товарів, випущених відповідно до режиму вільна митна зона, реімпорт;

- аудит імпортерів текстильних виробів, одягу та взуття;
- аудит великих імпортерів;
- аудит експорту \ реекспорту;
- перевірка господарюючих суб'єктів, що мають спрощені процедури митного оформлення [88].

Після вибрання напрямку аудиту, здійснюється відбір учасників зовнішньоекономічної діяльності за обраними напрямками аудиту. Даний етап застосовується не всіма митними адміністраціями, а тільки тими, які володіють чималою практикою в організації контролю після випуску.

Під час здійснення другого етапу відбувається відбір учасників ЗЕД з використанням системи управління ризиками на основі заданих критеріїв ризику.

Митна служба Японії здійснює митний контроль на основі методів аудиту тих учасників ЗЕД, які сплатили мита на суму 1 млн. ієн і більше – так звані «Контрольовані імпортери». У митній службі Японії немає підрозділів митного контролю після випуску, але є відділ пост-аудиту. Це свідчить про те, що контроль після випуску товарів в цій країні засновується на іншій формі – контроль з використанням методів аудиту.

Відділами пост-аудиту митниці Японії збирається інформація з різних джерел про «контрольованих імпортерів» для оцінки їх ризику і підготовки до майбутніх аудиторських перевірок. Джерелами інформації для аналізу є: дані попередніх перевірок, дані митних декларацій, комерційна інформація з різних звітів, інформація про порушення учасником ЗЕД.

Митні адміністрації багатьох країн світу вже давно не користуються терміном «Митний контроль з використанням методів аудиту», так як широкого поширення набули терміни «після митний аудит», «митний аудит», «аудит після очищення». Згідно з європейською термінологією, митний аудит - це діяльність, спрямована на запобігання та виявлення порушень митного законодавства з метою визначення суми недоїмки або надміру сплаченої суми [89].

У 2012 році Всесвітньою митною організацією, яка є основним суб'єктом регулювання митно-тарифних відносин на мегарівні [28], було видано перший

том «Керівництва з проведення митного аудиту». Відповідно до цього Керівництва, яке засноване на перспективних технологіях митного контролю після випуску товарів у зарубіжних службах, посадова особа митного органу «підрозділів аудиту» висилає попереднє сповіщення [90] про митний аудит.

У повідомленні запропоновані рекомендації з проведення внутрішнього аудиту, у разі, якщо учасник ЗЕД проводить внутрішній аудит, митний орган надає достатні терміни для проведення внутрішнього аудиту. Якщо в ході внутрішнього аудиту виявлені помилки, учаснику ЗЕД надається можливість добровільної зміни відомостей, що містяться в митних деклараціях без застосування штрафних санкцій. При проведенні внутрішнього аудиту учасник ЗЕД може запитувати консультації у митного органу. Крім того, деякі митні служби можуть надати попередні рішення по класифікації товарів, митної вартості, походження товарів [91].

Митні служби стали покладати на себе частину підприємницьких функцій. Це призвело до того, що учасники ЗЕД самі стали вказувати на свої помилки, оскільки не використання добровільної можливості для внесення суми недоїмки призводить до накладання додаткових штрафів, в свою чергу, це призвело до того, що більша частину контролю після випуску стала припинятися на етапі попереднього повідомлення. У зв'язку з цим митний контроль після випуску товарів у зарубіжних країнах став досягати до 90 % від усього митного контролю. Наприклад, контроль після випуску в Південній Кореї став залишати 88 % від усього обсягу контрольованих товарів. На думку конференції ООН з торгівлі та розвитку ЮНКТАД митний аудит має найбільшу ефективність, ніж інші форми митного контролю, і повинен становити 80-90% від усього обсягу митного контролю [92].

Спираючись, на світові тенденції розвитку митної справи, Україна повинна рухатись у напрямі спрощення процедури митного контролю, шляхом впровадження сучасних технічних засобів, які забезпечуватимуть виявлення наркотичних засобів, вибухівки, дорогоцінних металів, хімічних речовин, переміщення яких є забороненим або має певний порядок та обмеження.

Ефективна організація та розподіл функцій при здійсненні митного контролю є запорукою забезпечення захисту митного кордону України. Варто відзначити, що напрями організації митного контролю повинні забезпечувати постійний розвиток засобів нормативного регулювання механізмів контролю та вдосконалення самої процедури проведення митного контролю в Україні. Визначена мета досягається шляхом детального аналізу не тільки діючого митного законодавства, а і за допомогою узагальнення практики проведення митного контролю та світового досвіду митного регулювання.

Враховуючи актуальність і важливість удосконалення форм контролю у зовнішньоекономічній діяльності, його необхідно переводити у площину інформаційно-аналітичних досліджень та підтримувати становлення й подальший розвиток такої форми митного контролю, як митний аудит. Одним з найважливіших контрольних складових у діяльності митних органів повинен стати аналіз ризиків та управління на його основі.

Однією з ключових умов ефективного здійснення митного контролю є незалежність і відсторонення митних органів від політики та груп, які представляють економічні інтереси певного кола осіб. Саме ця умова є запорукою прозорого та ефективного здійснення митного контролю. З огляду на це, одним з головних завдань влади держави є забезпечення митним органам такої незалежності.

Можна стверджувати, що митний контроль є одним з головних завдань, які покладені на митні органи України. Відзначимо і його вагомість для забезпечення економічної безпеки держави, бо саме на цьому етапі здійснення митної справи відбувається не тільки перевірка всіх вантажних документів, а й фактичне встановлення кількісних та якісних показників товарів, які переміщують через митний кордон України.

Отже, одним з головних напрямів сучасної митної політики України повинно бути вдосконалення процедури митного контролю, яка полягатиме у впровадженні нових форм та методів здійснення митного контролю в країні.

Також необхідно удосконалювати існуючу систему митного адміністрування, підвищувати її якість в умовах розподілу товаропотоків та документообігу, здійснювати перехід від тотального контролю товарів до контролю інформаційного.

Висновки до розділу 3

Перспектива вступу в Європейський Союз та збільшення масштабів міжнародної торгівлі поставило перед Україною питання щодо реформування та вдосконалення багатьох інститутів, які тим чи іншим чином пов'язані з міжнародною діяльністю. Серед них, важливе місце посідають митні органи.

Сучасний стан реформування митних органів перш за все повинен бути націленим на практику діяльності митних адміністрацій тих країн, у яких схожа економічна модель розвитку, та які вдало пройшли процес трансформації митної системи.

Проблеми, які супроводжують митні органи України, перш за все пов'язані з недостатнім правовим регулюванням відносин у сфері митної справи та браком фізичних і технологічних потужностей митних органів для оперативного та ефективного виконання митних процедур. Ці проблеми, паралельно з посиленням вимог міжнародних організацій, змушують у швидкі строки здійснювати ефективні та дієві реформи в митній справі. Так, впродовж останніх декількох років, були здійсненні значні позитивні зрушення. Головними з них є: налагодження ефективної співпраці та взаємодії з митними адміністраціями сусідніх держав; значне вдосконалення та розвиток системи електронного декларування; активізація взаємодії митних органів із суб'єктами господарювання, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність; значне скорочення часу на проходження митних формальностей; впровадження в практику діяльності електронних замків та мобільних скануючи систем та ін. Також, з прийняттям у 2012 році нової редакції Митного кодексу, було зроблено

значний крок в адаптації законодавства України до міжнародних стандартів. Незважаючи на ці надзвичайно важливі зміни, реформування митних органів повинно і надалі відбуватись з урахуванням вимог та стандартів Західного світу.

Повинен здійснюватись поступовий відхід від практики 100 відсоткового фізичного огляду товарів до їх вибіркового контролю на підставі встановлених критеріїв системи управління ризиками, яка є основою сучасних методів митного контролю, проведення виїзних документальних перевірок - митного пост-аудиту контролю, впровадження широкого електронного декларування, спрощення процедур митного контролю, вдосконалення роботи вантажних митних комплексів, автопортів та автотерміналів.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

В умовах науково-технічного прогресу, коли відбувається автоматизація практично усіх видів діяльності, проблема охорони праці набуває все більшої актуальності.

Специфіка написання дипломної роботи передбачає вплив значної кількості небезпечних чинників на здоров'я автора, саме тому виявлення та розв'язання проблем, пов'язаних із забезпеченням здорових та безпечних умов написання дипломної роботи є одним із важливих завдань наукового проекту.

Опрацювання емпіричного матеріалу, аналітична робота та оформлення даної дипломної роботи відбувалося в приміщенні, що знаходиться на другому поверсі п'ятиповерхового будинку. Площа кімнати становить 14 кв. м, об'єм – 36 куб. м. Обладнане 1 робоче місце, що укомплектоване ПК. Середня річна температура повітря коливається в межах 19-24 градуси, відносна вологість повітря становить 45-50%, а швидкість руху повітря не перевищує 0, 1 м/с. Стосовно рівня шуму, то варто зауважити, що в кімнаті звукоізоляція не відповідає нормі, тому рівень шуму становить близько 72 дБА, що призводить до нервового напруження, швидкої втоми під час розумової роботи. Система вентилявання приміщення – природна неорганізована, а опалення центральне. Стосовно освітлення, то наявне природне (коефіцієнт не менше 1,5%) та штучне освітлення.

У кімнаті (кабінеті) є електрична мережа з напругою 220 Вт, що є джерелом небезпеки. А персональний комп'ютер є джерелом електромагнітних випромінювань, забруднень повітря шкідливими речовинами тощо.

Трудовий процес, що пов'язаний із опрацюванням емпіричного матеріалу, аналітично-пошуковою діяльністю та оформленням наукової роботи характеризується наступними особливостями. Відповідно до критерію фізичне навантаження на організм людини даний вид роботи варто віднести до категорії робіт легкі (Ia), оскільки її виконання передбачає сидяче положення, періодично із ходінням. За критерієм організування виконання кваліфікаційної роботи, її можна

віднести до тих видів, що підпадають під нав'язаний режим, адже вказано терміни виконання кожного із розділів наукового проекту.

Варто зауважити, що виконання дипломної роботи передбачає постійну роботу із комп'ютером, літературою, а тому присутнє тривале напруження зору. Для якісного виконання поставлених завдань дослідникові необхідно знайти та опрацювати велику кількість наукової літератури (80-90 джерел, не лише українською мовою); зібрати, та проаналізувати дані практичної роботи митних органів, що свідчить про те, що кількість необхідної інформації перевищує здатність до її опрацювання, а тому ймовірний дефіцит часу та високий рівень відповідальності можуть стати джерелом негативних емоцій та стресу. Отже, за ступенем інтелектуального навантаження виконання кваліфікаційної роботи, на нашу думку, варто віднести до третього, напруженого, а за чинником емоційного навантаження другого-третього. Таким чином, загальний ступінь нервово-психічної напруги оцінюємо як другий-третій, тобто помірно напружений-напружений.

Етап опрацювання первинних даних, аналітико-пошукова робота та оформлення кваліфікаційної роботи передбачав використання ПК та периферійних пристроїв (принтер, сканер, ксерокс тощо), джерелом живлення яких є електромережа 220 В. Тому при неправильній експлуатації (недотриманні правил техніки безпеки, експлуатації при наявності пошкоджень) може виникнути загроза удару електричним струмом та ймовірна загроза виникнення пожежі. Варто зауважити, що комп'ютер та периферійні пристрої, за свідченнями науковців, виділяють велику кількість небезпечних для здоров'я речовин. Так встановлено, що монітор комп'ютера є основним джерелом електромагнітного (частотою 20 Гц-1000 МГц), ультрафіолетового (315-400 нм), інфрачервоного (ближнього 700-1050 нм, дальнього 1050 нм -1мм) та рентгенівського випромінювань. А експлуатація периферійних пристроїв супроводжується виділенням великої кількості хімічних речовин, що призводять до забруднення повітря: вуглекислого газу (двоокис вуглецю), аміаку, озону, формальдегіду, фенолу тощо [95]. Використання ПК передбачає наявність шуму, вібрації,

виділення тепла, що також призводить до деструктивного впливу на параметри мікроклімату робочого середовища.

Робота за комп'ютером передбачає тривале сидяче положення, що супроводжується великим навантаженням на спину, порушенням кровообігу тощо, нерівномірний розподіл яскравості – навантаженнями на зір, а тривала робота із пристроями ведення інформації (клавіатурою та «мишкою») – перевантаженням кистьових суглобів.

Таким чином, до небезпечних та шкідливих чинників, які супроводжують роботу за ПК можна віднести: несприятливі мікрокліматичні умови, забруднення повітря шкідливими речовинами, неправильне освітлення, електромагнітні випромінювання, шум, вібрація, електричний струм та напруженість трудового процесу, які можуть спричинити небажанні наслідки: захворювання органів дихання (алергічні реакції), порушення зору, м'язово-скелетної та нервової системи тощо.

Відповідно до аналізу умов праці була розроблена система організаційно-технічних заходів, яка включає в себе вимоги до організації робочого місця, мікроклімату середовища приміщення, організацію режимів роботи та заходи безпеки стосовно експлуатація персонального комп'ютера.

Отже, організація робочого місця повинна відповідати (і відповідала) усім необхідним нормам. Так, зокрема, повинно бути забезпечене раціональне розміщення усіх необхідних для роботи матеріалів (у зоні досяжності), відсутність зайвих об'єктів, які можуть заважати. Робоче місце повинно відповідати усім антропометричним показникам працівника, тобто відповідно до зросту, статури тощо та бути розташоване таким чином, щоб особа мала можливість змінити позу та вільно рухатися.

Варто зауважити, що оскільки більша частина роботи над кваліфікаційним проектом проходила за персональним комп'ютером, то відповідно вартим уваги є організація робочого місця відповідно до специфіки діяльності.

Вимоги до виробничих приміщень для експлуатації ПК, до організації і обладнання робочих місць наведені в ДСанПіН 3.3.2.007-98 [94]. Площа на одне

робоче місце становить не менше ніж 6,0 м², а об'єм – не менше ніж 20,0 м³, Стіни приміщень потрібно фарбувати у пастельні тони з коефіцієнтом відбиття 0,5 – 0,6. Місце праці повинно бути розташовано на відстані не менше ніж 1 м від стіни з вікном (дана норма в нашому випадку є недотриманою). Екран має розташовуватися на оптимальній відстані від очей користувача, що становить 900...1000 мм, але не ближче ніж за 600 мм з урахуванням розміру літерно-цифрових знаків і символів. Стіл, стілець повинні відповідати сучасним ергономічним вимогам та забезпечувати оптимальне розташування усіх необхідних предметів. За необхідності використовувати підставку для ніг.

Стосовно питань організації праці, то перш за все слід увагу звернути на те, що робота передбачає не лише набір та редагування тексту, але його пошук, аналітичне осмислення, а тому супроводжується значним розумовим та зоровим напруженням, концентрацією уваги та періодичним навантаженням на кисті рук. Отже, ми пропонуємо для забезпечення гігієни парці роботи перерву тривалістю 15 хвилин кожної години роботи.

Важливим є застосування періодичного чергування видів роботи, наприклад, обрахування емпіричного матеріалу та аналітичного опрацювання інформації, а з метою зменшення нервово-емоційного, зорового, м'язового напруження періодично здійснювати психофізіологічне розвантаження у вигляді аутогенного тренування, релаксації, вправ для очей тощо.

Великого значення набуває правильне користування ПК. А тому, кожного разу перед початком роботи необхідно перевірити чи справні усі елементи комп'ютера, відсутність пошкоджених дротів тощо.

Дотримання санітарно-гігієнічних вимог до умов праці є одним із важливих чинників забезпечення продуктивної та безпечної діяльності.

Оскільки, даний вид роботи був віднесений до категорії робіт легкі, тобто Іа, тому відповідно до санітарних норм ДСН 3.3.6.042-99 [93] у приміщенні, де здійснювалося написання кваліфікаційної роботи температура повітря повинна коливатися в межах від 22-24 граду у холодний період року, 23-25 – у теплий період; відносна вологість – 60-40, а швидкість руху – 0, 1 м/с. Відповідно, норми

у нашому випадку не порушенні. Лише, температурний режим виходить за межі (18 градусів у холодний період), тому необхідне застосування заходів для нормалізації температурного режиму, що передбачають утеплення вікон та використання додаткових обігрівальних приладів.

Природне освітлення – нормовий показник не менше 1,5 %, а штучне освітлення – 300-500 Лк. Тому для нормалізації необхідно використовувати додаткові джерела штучного освітлення, зокрема місцеве або працювати у денний період [93].

Оскільки даний вид роботи є науковою, а тому передбачає значного зосередження уваги, аналітичного мислення, нервово-емоційного напруження, то рівень шуму, аби забезпечити продуктивну діяльність, не повинен перевищувати 50 дБа. Опираючись на аналіз місця праці, встановлено перевищення норми. Тому необхідно застосовувати нормування рівня шуму, наприклад, індивідуальне - використання навушників.

Постійна робота за персональним комп'ютером, що властива для даного типу діяльності, передбачає використання потужної системи вентилявання для забезпечення оптимального мікроклімату. Відповідно до стандартів якщо об'єм приміщення в межах від 20-40 куб м, то потрібно подати не менше як 20 куб.м/год. повітря, а отже необхідна додаткова штучна система вентилявання.

Виконання дипломної роботи передбачало використання персонального комп'ютера, а тому заходи безпеки в основному стосуються правил безпечного користування ПК. Отже, пропонуємо наступні заходи безпеки під час використання ПК:

- Дотримання профілактичних заходів для забезпечення пожежної безпеки (використовування скритої електромережі, надійні розетки з пожегобезпечних матеріалів, регулярна очистку внутрішніх частин комп'ютерів, іншого устаткування від пилу, а ля запобігання іскріння необхідно рідше встромляти і виймати штепсельні вилки з розеток) ;
- Забезпечення оптимального мікроклімату кімнати, де знаходиться ПК;

- Дотримання гігієни режиму праці (раціональне чергування роботи і відпочинку; вправи тощо) ;
- Дотримання гігієнічних вимог по роботі з комп'ютером (правильне положення тіла, відстань екрану; розташування екрану та клавіатури; ергономічність столу та стільця тощо).

Не менш важливим фактором забезпечення безпеки в умовах сучасного середовища є дотримання протипожежних та противибухових заходів.

На місці праці, можливі аварійні ситуації техногенного характеру та загрози природного характеру, які можуть перерости у надзвичайні ситуації.

Надзвичайна ситуація – це спричинена джерелом небезпеки ситуація, за якої на певній території порушуються нормальні умови життя та діяльності людей, виникає загроза їх життю чи здоров'ю, завдається шкода об'єктам економіки, особистому майну та природньому довкіллю.

Загальними ознаками надзвичайних ситуацій є:

- наявність або загроза загибелі людей чи значне погіршення умов їх життєдіяльності;
- заподіяння матеріальних та економічних збитків;
- суттєве погіршення стану навколишнього середовища.

Серед надзвичайних ситуацій техногенного характеру домінують пожежі та вибухи, а серед небезпеки природного характеру поширеними є аномальні гідрометереологічні явища та медико-біологічні загрози.

Пожежа - це неконтрольоване горіння поза спеціальним вогнищем, що поширюється в часі та просторі. Слід зазначити, що пожеж безпечних не буває. Якщо вони і не створюють прямої загрози життю та здоров'ю людини, то завдають збитків довкіллю, призводять до значних матеріальних втрат [96].

Для виникнення горіння повинні бути такі умови: наявність горючої речовини, наявність окисника та наявність необхідної температури. Без присутності хоча б однієї з цих умов горіння стає неможливим. На цій аксіому ґрунтується переважна більшість профілактичних заходів, спрямованих на відвернення пожеж.

Описуючи пожежовибухонебезпечність середовища, зазначають пожежовибухонебезпечні властивості речовин і матеріалів, які використовуються під час виконання дипломних робіт. За горючістю вони поділяються на: негорючі, важкогорючі та горючі.

Категорія пожежонебезпечності приміщення визначається відповідно до НАПБ Б.03.002-2007 (Норми визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною безпекою), згідно якого приміщення поділяють на п'ять категорій, залежно від знаходження в них певних горючих речовин.

Можливими причинами виникнення пожеж та вибухів є:

- порушення пожежних норм та правил;
- порушення правил становлення та експлуатації систем енергопостачання, опалення та вентилявання;
- порушення правил експлуатації електричного та газового обладнання;
- погане знання протипожежних правил та ін.

Профілактичними заходами запобігання виникненню пожежі та вибуху є своєчасна ліквідація джерела небезпеки. Ліквідувати його можна усунувши одну із трьох умов виникнення горіння. Видалити горючу речовину із вогнища не завжди можна, а припинити доступ кисню до неї або понизити її температуру можна за допомогою своєчасного використання первинних засобів гасіння пожеж: вода, пісок або вогнегасник.

Громадські та адміністративно-побутові будинки на кожному поверсі повинні мати не менше двох переносних (порошкових, водопінних або водяних) вогнегасників з масою заряду вогнегасної речовини 5 кг і більше.

Відстань між місцями розташування вогнегасників не повинна перевищувати: 15 м— для приміщень категорій А, Б, В (горючі гази та рідини); 20 м— для приміщень категорій В, Г, а також для громадських будівель та споруд.

З приміщення, яке спіткала небезпека, повинно бути розроблена та доведена до людей чітка схема організованої евакуації. Повинно бути забезпечення визначення шляхів евакуації, які гарантують якнайшвидше і найбезпечніше

виведення людей з небезпечних приміщень. Евакуаційними шляхами є такі шляхи, які ведуть до евакуаційного виходу і забезпечують рух протягом певного часу. Найпоширенішими є проходи, коридори, сходи, тамбури, холи.

Наявність та напрямок руху до евакуаційних шляхів та виходів позначають відповідними знаками безпеки згідно з ГОСТ 12.4.026-76 та змінами, внесеними до нього ДСТУ ISO 6309:2007.

Висновки до розділу 4

Питання забезпечення охорони праці набуває все більшої актуальності, і основна особливість цього полягає не лише в тому аби забезпечити оптимальну продуктивність працівника, але й у тому аби зберегти здоров'я людства. Тому цьому питанню необхідно приділяти велику увагу ще зі шкільних років. Відповідно, однією із важливих частин при виконання кваліфікаційної роботи була аналіз організаційно-технічних заходів безпеки, який включав дослідження стану умову праці та особливостей трудового процесу і відповідно розробка заходів щодо безпеки. В результаті було виявлено, що загалом під час виконання кваліфікаційної роботи умови праці відповідали санітарно-гігієнічним та ергономічним нормативам. Проте, в окремих випадках були наявні деякі порушення. Зокрема, невідповідність рівня звукоізоляції, що негативно впливало на функціональний стан дослідника; низький рівень штучного освітлення (проте, робота тривала у денний період, тому природне освітлення забезпечувало необхідний відсоток) та недотримання гігієни режимів праці. Для покращення цих недоліків пропонуємо, по-перше, використовувати індивідуальні засоби для нормування рівня шуму (наушники); по-друге, забезпечити кімнату додатковим освітленням, наприклад, місцевим; по-третє, розробити чіткий план виконання поставлених завдань, вказати у ньому час відпочинку та строго дотримуватися його.

ВИСНОВКИ

В даній дипломній роботі, виконаній за допомогою матеріалів Державної служби статистики України, Міністерства доходів і зборів України, Житомирської митниці, праць і наукових робіт вітчизняних та зарубіжних науковців у галузі митної справи, права, економіки, теорії держави, було розглянуто та досліджено суть і місце митного контролю, як важливого інструменту забезпечення економічної безпеки України. Актуальність цієї теми, в першу чергу, пояснюється перспективою вступу нашої держави в ЄС та значного збільшення обсягів міжнародної торгівлі, а також тими змінами, які відбуваються в сучасному економічному та геополітичному просторі України. Зарубіжні організації та союзи ставлять жорсткі вимоги та норми для здійснення ефективної митної політики та забезпечення безперешкодного доступу своїх товарів та послуг на наш ринок, тому роль митного інституту є беззаперечною.

Опираючись на аналіз діючого законодавства, наукові дослідження, різні статистичні матеріали та практику діяльності митних органів була сформована мета дослідження, яка полягала у вивченні та дослідженні місця та ролі митного контролю у забезпеченні економічної безпеки держави.

Предметом дослідження виступали фінансові взаємовідносини, які виникають в процесі реалізації митного контролю між економічними суб'єктами з метою забезпечення економічної безпеки держави.

Під час написання даної роботи були вирішені наступні завдання:

1. Розглянули теоретичні засади митного контролю. Визначили та уточнили його поняття, мету, об'єкти та суб'єкти, принципи та види.
2. Уточнили механізми забезпечення економічної безпеки через призму митних органів, де було визначене саме поняття економічної та митної безпеки, історію та особливості їх становлення в Україні.
3. З'ясували та простежили особливості організації та проведення митних формальностей, а також такого важливого фактора, як взаємодія митних органів з іншими державними органами та службами.

4. Було проведено аналіз діючих та уточнення наявних пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення митного контролю, розглянуто світовий досвід.

Дослідивши дану тему, можна зробити висновок, що митний контроль - це окремий інститут, який виконує ряд найважливіших завдань і постійно удосконалюється. Він функціонує як регулюючий, фіскальний і правовий механізм держави.

Основними напрямками вдосконалення організації митного контролю на сучасному етапі розвитку зовнішньоекономічних відносин ми бачимо:

- вдосконалення механізму митного контролю;
- аналіз діючих форм та методів митного контролю та подальше підвищення їх ефективності;
- зменшення витрат на здійснення контролю за допомогою розробки гнучких технологій;
- скорочення термінів сплати митних платежів;
- зменшення часових меж проведення процедури митного контролю;
- підвищення якості огляду товарів і транспортних засобів;
- вдосконалення контролю на напрямках незаконного переміщення товарів і транспортних засобів;
- підготовку та реалізацію проектів з питань розвитку митної системи.

Ще одним, не менш важливим фактором, який впливає на покращення та збільшення ефективності процедури митного контролю є взаємодія митних органів із іншими державними органами та службами, яка повинна відігравати значну роль в якісному та ефективному здійсненні контролю на кордоні України.

Для ефективності митного контролю потрібно приймати заходи, які сприяють спрощенню митних формальностей, розв'язують проблему раціонального використання трудових ресурсів митних органів, створення сприятливих умов для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що в свою чергу забезпечить митну безпеку країни.

Не менш важливим кроком у вдосконалення інституту митної політики повинно бути подальше вдосконалення та адаптація законодавства України до міжнародних та європейських стандартів.

Загалом, в результаті проведеного дослідження та вивчення світового досвіду, сучасні тенденції розвитку митної справи повинні полягати в поступовій відмові від практики 100 – відсоткового фізичного огляду товарів і транспортних засобів під час перетину кордону, до переходу на вибіркового контроль, який повинне здійснюватись на підставі встановлених критеріїв.

Пріоритетними напрямками вдосконалення процедур митного контролю повинні бути:

- повномасштабне впровадження процедур електронного декларування;
- спрощення процедур митного контролю;
- розвиток системи митного пост-аудиту;
- формування ефективних моделей управління митними ризиками;
- вдосконалення діяльності вантажних митних комплексів, автопортів, автотерміналів.

Також, потрібно покращувати існуючу систему митного адміністрування, підвищувати її якість в умовах розподілу товаропотоків та документообігу, здійснювати перехід від тотального контролю товарів до контролю інформаційного.